

Der Zweck dieses Artikels liegt darin eine kurze Charakteristik der Stefanik Gesellschaft zu geben und detailliert darzustellen und auch das Programm und die tatenreiche Arbeit der Abteilung der Stefanik Gesellschaft für das Beskiden Gebiet in Ostrava im Laufe der Jahre 1933 bis 1939 zu bewerten. Der praktischen Zusammenarbeit der Tschechen und Slowaken auf dem Kulturgebiet hat sich speziell die Sektion des Slowakischen Klubs beim Kulturrat für breiteres Gebiet der Stadt Ostrava gewidmet. Zwischen der Abteilung der Stefanik Gesellschaft und dem Slowakischen Klub hat sich eine enge Zusammenarbeit entwickelt. Beide Organisationen haben die enge Zusammenarbeit koordiniert. Und deshalb blieben nicht in dieser Studie solche Tatsache wie die Wertung und Propagation der slo-

wakischen Kunst, besonders auf dem Gebiet der Literatur in der Öffentlichkeit des Ostrava Gebietes nicht unbemerkt. Die Stefanik Gesellschaft für das Beskiden Gebiet betonte die ganze Zeit Existenz die Wichtigkeit des harmonischen Zusammenlebens der Tschechen und Slowaken für die Erhaltung der Staatssouverenität, der Staatshoheit und Ungeteiltheit der Tschechoslowakischen Republik. Die führenden Mitglieder der Ortsabteilung der Stefanik Gesellschaft haben als Prioritätsaufgabe die systematische Anteilnahme an Slowakeifragen im Industriegebiet von Ostrava zu erwecken angesehen. Die initiative Rolle haben sie deshalb der Stadt Ostrava zumutet, da diese ein wichtiges Industriezentrum ist und dabei auch im Schlesi-slowakischen Grenzgebiet liegt.

Jiří Pulec - Jiřina Kalendovská

MASARYKOVA UNIVERZITA V LETECH 1948-1949

Práce vznikla díky podpoře Grantové agentury České republiky v rámci grantu č. 404/93/0146, uděleného Slezskému ústavu Slezského zemského muzea v Opavě. Vychází z pramenů, uložených v Archivu Masarykovy univerzity a v Moravském zemském archivu v Brně (fond KAV v Brně), nesleduje ale pouze vývoj na Masarykově univerzitě. Při naprostém nedostatku literatury k dané problematice se autoři museli věnovat i širším souvislostem, a to jak ve smyslu časovém, tj. vývoji na vysokých školách po roce 1945, tak i obecně situaci na vysokých školách v českých zemích po únoru 1948. Ve sledovaném období tvořilo dominantní vysokoškolské centrum na Moravě a ve Slezsku šest brněnských škol (Masarykova univerzita, brněnská technika, Vysoká škola zemědělská, Vysoká škola veterinární, Vysoká škola sociální a Janáčkova akademie múzických umění), vedle nichž zde tehdy působily jen začínající Palackého univerzita v Olomouci a Vysoká škola báňská v Ostravě. Brno bylo přirozeným centrem vysokoškolského života na Moravě a ve Slezsku a závěry, vyslovené v této práci se týkají persekuce vysokoškolského studentstva z celé této oblasti.

Počátek roku 1948 nenasvědčoval ani na Masarykově univerzitě při povrchním pohledu tak dramatické změně poměrů, k jaké pak došlo v únorových dnech roku 1948. Ještě 20. ledna 1948 se univerzita manifestačně přihlásila k myšlenkovému odkazu svého patrona a jednoho z nejvýraznějších iniciátorů svého zrodu T.G.Masaryka udělením čestného doktorátu tehdejšímu ministru zahraničí Janu Masarykovi. I v průběhu únorové krize stálo vedení univerzity a fakult, stejně jako vedení fakultních spolků, pevně za prezidentem Benešem. Tento postoj byl vyjádřen řadou memorand, zaslaných do Prahy.¹⁾ Ale již po 25. únoru vznikaly na fakultách akční výbory a celé duchovní klima se na univerzitě radikálně změnilo. I když tento proces korespondoval s vývojem celé československé společnosti po Únoru 1948, je pouze z vnějších podnětů obtížně vysvětlitelný. Vysoké školy, a univerzity zvláště, prokazovaly po staletí svého vývoje vysokou rezistenci proti politickému tlaku, což souviselo nejen s pevnou strukturou jejich demokraticky vybudovaných institucí samosprávy, ale především s klimatem tvůrčí práce, založené na svobodě bádání. Připomeňme jen statečný postoj českých vysokých škol v počátcích nacistické okupace, který vyústil 17. listopadu 1939 v jejich násilné uzavření. Neohrožený postoj tehdejších akademických funkcionářů Masarykovy univerzity v čele s rektorem Arne Novákem a stejně tak i odboj učitelů, zaměstnanců a posluchačů univerzity proti nacismu v letech 1939 - 1945 zasluhují i po desetiletích naší úcty a svědčí o hlubokém zakotvení demokratických principů na univerzitě, která byla v míře ještě větší než jiné vysoké školy spjata s duchovním odkazem první republiky.

Po Únoru 1948 se však na Masarykově univerzitě nesetkáme ani s náznaky těchto důsledně demokratických postojů. Důvodů, proč tomu tak bylo, je jistě více, a některé, které souvisely s celkovým vývojem české společnosti po roce 1939, jsou jistě závažnější než ty, jimž budeme věnovat pozornost v následujícím textu. Avšak i ony mají, vzhledem k dosud přetrvávající povaze univerzity jako korporace s poměrně značnou autonomií, svou závažnost a přispěly k hladkému průběhu politického převratu také na této škole.

Rok 1945 přinesl spolu s osvobozením Československa dlouho toužebně očekávané otevření vysokých škol. Výuka na všech čtyřech fakultách Masarykovy univerzity - Právnické, Lékařské, Filozofické a Přírodovědecké - byla zahájena už v průběhu druhé poloviny května a počátkem června 1945. Obnoveny byly profesorské sbory, v předchozích letech krutě zdemolibované nacisti-

tickým terorem a přirozenými úmrtími profesorů, i akademický senát. Škola se v prvních poválečných letech ještě řídila normami a předpisy, které z větší části převzala předmnichovská republika od habsburské monarchie. Pod zdánlivým pláštěm tradice však probíhaly na Masarykově univerzitě, stejně jako na jiných vysokých školách, už od květnových dnů 1945 prudké změny. Problémy, se kterými se musela univerzita vypořádávat, měly své kořeny především v době okupace. Nejmarkantnějším rysem vývoje vysokých škol po druhé světové válce byl do té doby nevídaný růst počtu jejich posluchačů, což souviselo především s tím, že v roce 1945 přicházeli absolventi válečných maturitních ročníků, jimž byl po celou dobu okupace v důsledku uzavření českých vysokých škol přístup na vysoké školy odepřen. Dramatický růst počtu posluchačů Masarykovy univerzity signalizoval již mimořádný letní semestr 1945 a v plném rozsahu se tento problém objevil v zimním semestru 1945/1946, kdy počet posluchačů vzrostl proti předválečnému stavu na více než dvojnásobek (z 3 308 posluchačů v zimním semestru 1939/1940 na 7 053 posluchačů v zimním semestru 1945/1946).²¹ Obrovský příliv posluchačů, pro jehož regulaci neměla tehdy univerzita žádné nástroje, postavil vedení školy před těžko řešitelné problémy se zajištěním výuky vůbec a s udržením odpovídající vysokoškolské úrovně zejména. Stávající struktura vysokoškolských učitelů, postavená především na vysokoškolských profesorech a částečně na tzv. soukromých docentech, kteří ovšem nebyli zaměstnanci vysokých škol, se rázem jevila jako přežitá. Problém byl o to větší, že Masarykova univerzita utrpěla právě v kategorii profesorů za války velké a bolestné ztráty a že v roce 1945 odešli někteří další profesori na válečnou obdobně postiženou Univerzitu Karlovu. A protože šest let nemohly probíhat ani žádné habilitace, klesl i počet soukromých docentů, z nichž jediných mohli být jmenováni noví profesori. Za těchto okolností vzrostl význam asistentů, kteří začali být pověřováni přednáškami, a do výukového procesu se určitým způsobem zapojovali i nižší kategorie tzv. pomocných učitelských sil - pomocné vědecké síly a demonstrátoři. K působení na studenty se tak dostávali někdy lidé svému věku stejně jako jejich posluchači především válečnou zkušeností, která je často přivedla k extrémním levicovým postojům, nekorigovaným vlastním zážitkem prvorepublikového demokratického systému. Tento jev by sám o sobě nemusel příliš znamenat (ostatně posun doleva lze tehdy zaznamenat i u řady vysokoškolských profesorů), kdyby byla univerzita uchráněna vnějších zásahů a mohla se nadále vyvíjet jako samosprávná instituce. S tím se ovšem v ovzduší nastupujícího revolučního práva počítat nedalo. Velmi negativní dopad na společenské klima na univerzitě měla akce, směřující k očištění veřejného života od kolaborantů a zrádců. Problém nebyl v očištění samotné, o potřebě jejího provedení byly ostatně přesvědčeny všechny vrstvy univerzity, nýbrž ve způsobech, postupu a rozsahu této akce. Vzhledem ke své autonomii, byť v moderní době spíše jen tolerované než právně zakotvené, se univerzita oprávněně domnívala, že šetření a rozhodnutí v této pro ni tak citlivé záležitosti bude svěřeno jejím orgánům (to se samozřejmě týkalo jen případů, podléhajícím disciplinárnímu, nikoliv trestnímu řízení). Zcela jiného názoru byl ovšem Národní výbor pro Velké Brno, který si již v prvních květnových dnech roku 1945 vyžádal od jednotlivých fakult zprávy o profesorech, kteří kolabovali nebo byli podezřelí ze spolupráce s nacisty, a na jejich základě vydal 15. května 1945 usnesení o vyloučení těchto profesorů z profesorských sborů.²² Toto rozhodnutí znamenalo vážný zásah nejen do autonomie univerzity, ale i do pravomoci ministerstva školství a osvěty, jemuž rozhodnutí příslušelo v druhé instanci. Přesto univerzita proti tomuto přípisu neprotestovala, možná i proto, že její pozice byla ztížena tím, že v té době neměla zřízeny své disciplinární komise. Ingerence do univerzitních práv pak pokračovaly i nadále. Teprve proti sdělení referátů školství a osvěty Zemského národního výboru a Národního výboru hlavního města Brna z 20. července 1945 ve věci jmenování profesorů vznesl důrazný protest profesorský sbor Právnické fakulty s odvoláním na to, že Masarykova univerzita je ústavem celostátním a autonomním a nejsou pro ni proto závazné normy úřadů a sborů nižších.²³ Když potom 20. srpna 1945 zvolil akademický senát své disciplinární komise, jednak pro profesory a docenty, jednak pro zaměstnance a posluchače, a světil jim sporné případy národní a politické spolehlivosti k dořešení, zdálo se, že celé řízení

bude dokončeno standardním způsobem. Dohled nad ním si však Národní výbor zemského hlavního města Brna, respektive jeho referát školství a osvěty, již vzít nenechal. Jeho vedoucí profesor Jiří Kroha poslal 28. srpna 1945 rektorátu Masarykovy univerzity přípis, který kromě imperativního tónu, jímž žádal univerzitu o zprávu o průběhu šetření národní a politické spolehlivosti, upoutává charakteristikou učitelů, kteří nesmějí vyučovat na vysoké škole. Vedle pedagogů, kteří se provinili spoluprací s nacisty, to měli být i ti, kteří se projevili „svým antisovětským nebo nedemokratickým a dokonce reakčním charakterem“.²⁴ Toto pojetí, které šlo daleko za rámec tehdy připravovaného dekretu prezidenta republiky o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, plně odpovídá duchu prověrek, které potom po Únoru 1948 prováděly akční výbory. Vlekoucí se poválečná očista profesorských sborů znepokojovala i samotné ministerstvo školství, které se obávalo, že tím utrpí celý chod vysokých škol. Proto svým přípisem z 16. srpna 1945²⁵ uložilo vysokým školám, aby všechny sporné případy byly vyřešeny nejpozději do 15. září 1945. Ministerstvo, které tak uznalo disciplinární pravomoc vysokých škol, nebylo v té době patrně vůbec informováno o přípravě již výše zmíněného dekretu prezidenta republiky o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců, který se vztahoval i na zaměstnance vysokých škol.²⁶ Pro učitele Masarykovy univerzity byla příslušná očistná komise při Zemském národním výboru v Brně, v druhé instanci Vrchní očistná komise v Praze. Ustanovení tohoto dekretu tak znamenala bezprecedentní zásah do autonomie vysokých škol a jejich zvolených orgánů a z rozhodování vylučovala i samotné ministerstvo školství, protože očistné komise byly v působnosti ministerstva vnitra. Lze říci, že mezi činností očistných komisí v letech 1945-1947 a činností akčních výborů v letech 1948-1949 existuje určitá ideová a v některých případech i věcná souvislost. Inspirativní mohl být pro činnost akčních výborů zejména odstavec 1 § 20 citovaného dekretu, který stanovil, že očistné komise nejsou vázány osvobozovacími rozsudky řádných nebo jiných soudů nebo disciplinárními nálezy. Přání ministerstva školství, aby vysoké školy nebyly rušeny ve své činnosti neustálým protahováním disciplinárního řízení, se tedy nesplnilo. Činnost očistných komisí měla sice 31. březnem 1946 skončit, byla však nejprve prodloužena do konce roku 1946²⁷ a pak ještě do 4. května 1947²⁸, přičemž vrchní očistná komise pokračovala v činnosti i po tomto datu.

Obdobný průběh jako očista zaměstnanců mělo i přešetřování národní a politické spolehlivosti posluchačů českých vysokých škol, ale s tím rozdílem, že v něm sehrálo daleko aktivnější roli samotné ministerstvo školství a osvěty, které k tomu vydalo příslušné pokyny už 7. června 1945²⁹. Ty stanovily postup při zápisu na vysoké školy a zaváděly institut tzv. prozatímního zápisu, přičemž definitivně měli být ke studiu přijati jen ti, kteří prokážou národní a politickou spolehlivost. Těžištěm pokynů bylo zřízení fakultních vyšetřovacích komisí a čestných soudů, určených především k posuzování národní spolehlivosti uchazečů, kteří se za války přihlásili ke studiu na německých nebo maďarských a případně i slovenských vysokých školách. Fakultní vyšetřující komise byly zřízeny na všech fakultách Masarykovy univerzity a skládaly se ze tří zástupců profesorského sboru a ze tří posluchačů fakulty, které měl navrhnout fakultní akční výbor (poprvé se tak setkáváme s termínem akční výbor, avšak o jeho činnosti na Masarykově univerzitě před únorem 1948 nám není nic známo) a potvrdit Svaz vysokoškolského studentstva. Při rovnosti hlasů při usnášení, popř. při odvolání se postiženého uchazeče o studium či přehlasovaného člena komise, byl případ předán čestnému soudu. Čestný soud pro vysoké školy na Moravě měl sídlo v Brně a jeho předsednictvo jmenoval ministr školství. Fakultní vyšetřující komise tak přímo podléhaly orgánu, který stál mimo univerzitu, a zřízením čestného soudu se tedy ministerstvo školství dopustilo hrubého zásahu do integrity univerzity, protože rektorát a volené orgány univerzitní samosprávy ztratily jakoukoliv kontrolu nad agendou, která odedávna náležela zcela do jejich kompetence. Upozorňujeme na tuto skutečnost především proto, že uvedené schéma plně odpovídá organizační struktuře akčních výborů na vysokých školách v letech 1948-1949. Uvážíme-li, že činnost čestných soudů byla ukončena až 4. května 1947³⁰ a že mezi tímto datem a vznikem akčních výborů leží pouhé tři čtvrtiny roku, potom se zdá, že nejde o podobnost náhodnou. Ostatně čestný soud v Praze působil až do roku 1949 a obnovené čestné soudy měly

podle představy ministerstva školství i podle představ akčních výborů na vysokých školách sehrát svou roli i v tzv. poúnorové očistě posluchačů vysokých škol.¹²⁾ K obnově jejich činnosti však zřejmě nedošlo a i tuto agendu převzaly nakonec akční výbory.

Činnost očištných komisí a čestných soudů měla na klima na vysokých školách zhoubný vliv. Již zde se vytvářel systém nespravedlivých osočení, anonymních udání, pochybných svědectví, křivd, již zde nebyla respektována presumpce nevinny, například při suspenzích profesorů. Lze se důvodně domnívat, že právě v období revolučního práva na vysokých školách, které trvalo od otevření vysokých škol v letních měsících roku 1945 do 4. května 1947, se vytvářely psychologické předpoklady pro hladké provedení politického převratu po Únoru 1948 na vysokých školách.

Období po 4. květnu 1947 bylo na Masarykově univerzitě dobou uklidnění a návratu k normálnímu životu vysoké školy. Veškeré pravomoce, včetně disciplinárních, se vrátily do rukou řádně zvolených orgánů školy. Politická agitace na univerzitě byla i nadále zakázána, což mělo ovšem praktický výraz pouze v nepovolování instalace vývěsek politických stran a konání stranických schůzí na univerzitní půdě. Vedení studentských fakultních spolků bylo v rukou demokraticky zvolených a orientovaných studentů. Je možné se však důvodně domnívat, že politické rozpory, zvláště mezi studenty, narůstaly i v této zdánlivě klidné době, i když ani toto tvrzení nelze podepřít žádnými soudobými prameny univerzitní provenience. Nepřímo však o tom svědčí nesmiřitelnost postojů, které potom v průběhu poúnorové očisty zaujímali studentští členové akčních výborů vůči svým kolegům jiné politické orientace. Rovněž rychlost a snadnost, s jakou se utvořily fakultní akční výbory hned v prvních poúnorových dnech roku 1948, nutně vede k domněnce, že krystalizační jádra těchto akčních výborů se na fakultách formovala již v podzimních a zimních měsících roku 1947.

Dne 25. února 1948 byli rektori a děkani všech brněnských vysokých škol povoláni k předsedovi Zemského národního výboru v Brně Františku Piškovi, který je důrazně vyzval, aby zabránil studentům v demonstracích, jinak že proti nim bude povoláno do ulic dělnictvo.¹³⁾ Nešlo jen o planou výhrůžku, brněnské vysoké školy už měly podobnou zkušenost z doby poměrně nedávnejší. Dne 6. února 1946 protestovala před budovou brněnské Rovnosti skupina studentů brněnských vysokých škol proti nevybíravým útokům deníku Rovnost na obsah přednášek lektora branné výchovy majora generálního štábu Vladimíra Šoffra na brněnské technice a proti domnělému zastavení těchto přednášek. Proti nepočetné skupině studentů, kteří se původně shromáždili k účasti na neuskutečně přednášce majora Šoffra, vyšlo do ulic dělnictvo brněnské Zbrojovky. K přímému střetu mezi oběma skupinami nedošlo, policie přesto zadržela třináct osob, výhradně z řad studentů. Na dělnické demonstraci na náměstí před tiskovými podniky Rovnosti vystoupila řada řečníků, mezi jinými Oto Šling a tehdejší šéfredaktor Rovnosti František Pišek, který obhajoval stanovisko redakce ke sporu o přednášku majora Šoffra. Atmosféru dělnické demonstrace vystihují protokolované výkřiky z řad dělnictva - „Profesoři do dolů“ nebo „Zavřete vysoké školy“. Studenty tehdy nepodpořil ani demokratický tisk, úzkostlivě respektující falešnou konstrukci Národní fronty.¹⁴⁾

Hrozbu, navíc vyslovenou člověkem, který byl úzce spjat s dramatickými událostmi února 1946, tedy nemohli brát akademičtí funkcionáři na lehkou váhu. Vážnost situace odráží vyhláška studentům Masarykovy univerzity, kterou vydali rektor univerzity a děkanové všech fakult bezprostředně po odchodu od předsedy Zemského národního výboru. Tón této vyhlášky, důtklivě nabádající studenty ke klidu, připomíná v mnohém obdobně vyhlášky akademických funkcionářů univerzity z počátku nacistické okupace v roce 1939.¹⁵⁾ Výzva akademických funkcionářů se setkala s pochopením studentstva a studentské demonstrace se tedy v únorových dnech 1948 v Brně nekonaly.

V té době se již všude konstituovaly akční výbory. Krajský akční výbor Národní fronty v Brně se ustavil 23. února 1948 za významné účasti profesorů Masarykovy univerzity Antonína Trýba, Jiřího Štefla a Františka Trávníčka.¹⁶⁾ Na výzvu Krajského akčního výboru potom vznikaly akční výbory nejen v podnicích a závodech, ale i v různých institucích a úřadech, spolcích a společen-

ských organizacích a také na fakultách vysokých škol. Už 25. února 1948 se za předsednictví člena Krajského akčního výboru profesora Františka Trávníčka utvořil Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně, který potom řídil a koordinoval činnost akčních výborů na jednotlivých fakultách vysokých škol v Brně.¹⁷⁾ Na Masarykově univerzitě vznikaly tyto výbory bezprostředně po únorovém převratu. Přípravný výbor pro utvoření akčního výboru na Právnické fakultě se ustavil už 25. února 1948 pod vedením studenta Vlastimila Halaxy. Jeho členové se ještě téhož dne dostavili k děkanu Vladimíru Kubešovi, aby ho informovali o účelu akčního výboru, jímž podle nich bylo vydání rezoluce, vyjadřující kladný postoj k nové Gottwaldově vládě, a přezkoumání činnosti mezi posluchačstvem, v profesorském sboru i mezi zaměstnanci. Při této příležitosti požádala tato delegace o vyslání jednoho člena profesorského sboru do akčního výboru fakulty a toto členství nabídla děkanu Kubešovi. Požadavky přípravného výboru se zabýval profesorský sbor na svém mimořádném zasedání 26. února 1948. Po informaci děkana Kubeše požádali všichni přítomní členové sboru o kooptaci za členy akčního výboru. Po děkanově upozornění, že takto složený akční výbor by byl příliš početný, se profesorský sbor shodl na následující volbě svých členů do akčního výboru: Vladimír Kubeš, František Čáda, Vladimír Vybral, Jiří Cvetler a Jaroslav Pošvář. Touto volbou získali profesori v nově utvořeném akčním výboru významné postavení, které bylo ještě posíleno tím, že radikální studenti se až na výjimky nemohli opřít ani o zaměstnance fakulty. Tak se stalo, že 26. února 1948 byl místopředsedou prvního akčního výboru na Právnické fakultě zvolen její děkan Vladimír Kubeš, profesor občanského práva a právní filozofie, předsedou se stal absolvent Milan Klusák. Je samozřejmé, že takto sestavený akční výbor musel narazit a také narazil na nekompromisní odpor Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně. Ten už následujícího dne akční výbor na Právnické fakultě suspendoval a na jeho místo jmenoval nový, složený pouze ze zástupců studentů a zaměstnanců. Jeho předsedou se stal posluchač Luboš Binner.¹⁸⁾

Akční výbor Přírodovědecké fakulty byl ustaven na plenární schůzi zaměstnanců a studentů fakulty, která se konala 26. února 1948 ve velké posluchárně chemických ústavů. Předsedou akčního výboru se stal profesor Vladimír Morávek, místopředsedy profesor František Toul, Josef Pinka, Josef Podsedník a místo čtvrtého místopředsedy zůstalo neobsazeno. Navržená kandidátka akčního výboru byla schválena zcela jednomyslně.¹⁹⁾ Ustavující schůze akčního výboru Filozofické fakulty se konala 27. února 1948 za účasti šedesáti osmi osob z řad zaměstnanců a studentů. Kandidátku předložil přípravný výbor, který na fakultě působil už od 25. února. Předsedou akčního výboru se stal František Kalousek, místopředsedy profesori Mirko Novák, Vilém Chmelař a Ferdinand Stiebitz a za posluchače Miloslav Dočkal, jednatelem Václav Křístek. Jako smutný paradox působí fakt, že původně byl za Spolek posluchačů filozofie navržen do akčního výboru jeho předseda Rudolf Osička, který se potom stal jednou z prvních obětí poúnorové očisty mezi posluchači. Přípravný výbor jeho nominaci nepřijal a do akčního výboru kooptoval takřka celý akční výbor při Spolku posluchačů filozofie, který se ustavil 26. února 1948.²⁰⁾

Téhož dne jako na Filozofické fakultě, tedy 27. února 1948, vznikl i akční výbor Pedagogické fakulty. Jeho vedením byl pověřen Antonín Bělař, místopředsedy se stali Karel Galla a Antonín Machýček, jednatelem Josef Veselý a sl. Tesařová. Členem akčního výboru Pedagogické fakulty byl i předseda akčního výboru Filozofické fakulty František Kalousek.²¹⁾

Zprávy o ustavení akčního výboru Lékařské fakulty nám chybějí. Ale i ten dal o sobě záhy vědět, především razantním vystoupením svého předsedy profesora Františka Hory na mimořádném zasedání profesorského sboru Lékařské fakulty 1. března 1948, které ohlásilo počátek očisty v profesorském sboru.²²⁾

Do konce února 1948 byly akční výbory ustaveny na všech pěti fakultách Masarykovy univerzity. Personální složení fakultních akčních výborů - s výjimkou rekonstruovaného akčního výboru Právnické fakulty - odpovídalo tehdejšímu pojetí Národní fronty, to znamená, že v nich byli zástupci všech tehdejších politických stran (ovšem lidé politicky naprosto spolehliví a politicky nekompromitovaní), zástupci celonárodních a zájmových organizací, zástupci všech složek

zaměstnanců fakulty a studentů. Lze se důvodně domnívat, že řada z těch, kteří byli v posledních únorových dnech roku 1948 navrženi do akčních výborů či se do nich sami přihlásili, měla jen velmi mlhavou představu o skutečném poslání a účelu těchto revolučních orgánů. V akčních výborech tak zasedli vedle fanatických stoupenců čistek i lidé, kteří se s těmito postupy naprosto neztotožňovali. Ti však neměli žádnou praktickou možnost jednání akčních výborů pozitivně ovlivnit. Navíc se zdá, že k tomu, aby se o něco podobného pokusili, jim (jako ostatně většině národa v té době) chyběl dostatek osobní odvahy. Je smutnou skutečností, že právě tyto první poúnorové akční výbory, politicky ještě málo sourodé, nejen důsledně provedly první fázi politických čistek mezi studenty a učiteli Masarykovy univerzity v období od února do června 1948, označovanou v tehdejší hantýrce pojmem poúnorová očista, ale vykonaly i největší díl práce na úkolu přeměnit sebevědomou Masarykovu univerzitu v poslušný nástroj nového režimu. Prvním krokem všech fakultních akčních výborů na Masarykově univerzitě bylo přijetí prohlášení na podporu vlády Klementa Gottwalda a požadavků jednotného revolučního odborového hnutí, které byly proklamovány už na pražském sjezdu 22. února 1948. Text prohlášení, jehož autorem byl Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně a který obsahoval i výzvu k zakládání akčních výborů, byl na fakultách rozmnožen a jmenovitě předložen k podpisu všem zaměstnancům fakulty, včetně pomocných vědeckých sil a demonstrátorů. V atmosféře, která tehdy panovala na univerzitě a vlastně v celé společnosti, se snad nenašel nikdo, kdo by jej nepodepsal, ač se s ním jistě mnozí neztotožňovali.²⁵¹ Nelze si v této souvislosti nevzpomenout na obdobný mechanismus při podepisování slibu veřejných zaměstnanců v roce 1940 podle dekretu státního prezidenta č. 83/1940 Sb. z 8. března 1940 o slibu členů vlády, veřejných zaměstnanců a jiných orgánů veřejné správy. Dokonce se zdá, že předkladatelé prohlášení z února 1948 se inspirovali právě tímto příkladem.

Akční výbory představovaly v životě Masarykovy univerzity (stejně jako ostatních vysokých škol) zcela nový prvek. Staly se na fakultách velmi záhy paralelním mocenským centrem, zcela nezávislým na profesorských sborech a v mnohém jim spíše nadřazeným. Existence fakultních akčních výborů, podléhajících přímo Ústřednímu akčnímu výboru vysokých škol v Brně, tak porušovala zásadním způsobem integritu univerzity a oslabovala rezistenční možnosti řádné univerzitní samosprávy, která byla právě na jednotě univerzit založena. Rektorát univerzity a mnohdy i samotné ministerstvo školství se tak často stávaly pouhými registrátory procesů, jejichž průběh nemohly ovlivnit. Činnost akčních výborů zasahovala hned od jejich vzniku do všech oblastí fakultního života. Od samého počátku své existence usilovaly akční výbory o zastoupení v profesorských sborech fakult. Tyto sbory jako základní prvek samosprávy fakult byly tvořeny všemi řádnými profesory fakulty, určitým počtem mimořádných profesorů podle služebního stáří a dvěma volenými zástupci soukromých docentů. Profesorské sbory, vybavené značně rozsáhlými pravomocemi a představující už vzhledem ke svému složení spíše konzervativní prvek v tehdejších fakultním dění, se mohly stát pro akční výbory jistou překážkou při jejich příliš radikálních postupech. Úsilí akčních výborů o proniknutí do profesorských sborů tedy sledovalo účel zabránit těmto akademickým orgánům v jejich případných pokusech o autonomní postup. Druhý důvod, proč se akční výbory snažily o prosazení změny struktury a složení profesorských sborů, byl ještě závažnější. Akční výbory, stejně jako čestné soudy a očištné komise z let 1945-1947, byly od počátku pojímány jako nástroje revoluční moci a práva s časově omezenou působností a nikoliv jako trvalý orgán univerzitní správy, jehož funkce však takřka v plném rozsahu suplovaly. Bylo tedy nutné změnit okamžitě strukturu univerzitní samosprávy tak, aby i po skončení činnosti akčních výborů byla zajištěna kontinuita nastoupeného kurzu.

Akční výbor Přírodovědecké fakulty delegoval své pozorovatele do profesorského sboru počátkem března 1948. Ti se zúčastnili zasedání profesorského sboru poprvé 8. března 1948 a i když tehdy ještě neměli hlasovací právo (s výjimkou profesora Morávka), zasedání proběhlo již zcela v jejich režii.²⁵² Radikální požadavek na změnu struktury fakultních sborů zazněl na mimořádném zasedání profesorského sboru Lékařské fakulty 1. března 1948. Předseda jejího akčního výboru profesor František Hora, který byl členem tohoto sboru, se ve svém projevu vyslovil pro třetinové

zastoupení studentů v něm.²⁵¹ Mimořádná schůze profesorského sboru Filozofické fakulty se konala 5. března 1948 a účastnil se jí i předseda Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně František Trávníček (jako řádný profesor Filozofické fakulty byl členem jejího profesorského sboru). Předseda akčního výboru Filozofické fakulty František Kalousek seznámil přítomné s usnesením Ústředního akčního výboru vysokých škol, týkajícím se dalšího působení a pravomocí profesorských sborů, které sestávalo z těchto bodů: 1) všechny personální věci vyžadují schválení akčního výboru, 2) schůze profesorských sborů se napříště mají zúčastnit zástupci asistentů, zaměstnanců a posluchačů, 3) o všech návrzích bude vždy hlasováno veřejně, tajně hlasování se ruší. To, že profesorský sbor Filozofické fakulty toto usnesení, které bylo v příkrém rozporu s tehdy ještě platnými předpisy o vysokých školách, jednomyslně schválil, svědčí o hlubokém poklesu právního vědomí.²⁵¹ Proces pronikání členů akčních výborů a jejich stoupenců do profesorských sborů tehdy probíhal na všech vysokých školách. Rozdílly byly pouze v tom, že na některých si okamžitě vynutili hlasovací právo ve sboru, jinde se jim to hned nepodařilo. Pro právo pouze poradního hlasu pro zástupce fakultních akčních výborů se například vyslovil akční výbor Palackého univerzity v Olomouci ve svém prohlášení z 12. března 1948.²⁵¹

Ministerstvo školství a osvěty, které jediné mělo zákonné právo přijmout rozhodnutí v této věci, zcela ztratilo kontrolu nad vývojem situace. Jeho výnos z 15. března 1948 pouze potvrdil stav, který se na fakultách vytvořil v první polovině března, a pokusil se sjednotit tento doposud živelně probíhající proces. Ministerstvo v něm totiž prohlásilo, že nemá námitek, aby až do nové zákonné úpravy připouštěly akademické senáty a profesorské sbory odchylkou od platných předpisů zástupce zaměstnanců a posluchačů, ustanovené akčními výbory, k jednání v akademických senátech a profesorských sborech s hlasem rozhodujícím, přičemž počet těchto zástupců neměl překročit polovinu členů z řad profesorů.²⁵¹ Třebaže tento ministerský výnos vycházel z požadavků akčních výborů dalekosáhle vstříc, Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně zcela nespokojil. Proto se 11. dubna 1948 usnesl na vlastních směrnicích, týkajících se zastoupení posluchačů a zaměstnanců v akademických senátech a profesorských sborech, které šly podstatně za rámec ministerského výnosu. Podle nich nabyli rozhodující hlas ve sboru: 1) všichni mimořádní profesori, 2) všichni pověření profesori, suplenti apod., kteří vykonávali funkci profesora, 3) docenti, kteří vykonávali funkci profesora. Docenti, kteří nevykonávali funkci profesora, měli být zastoupeni tak, že na pět docentů měl být zvolen jeden zástupce do profesorského sboru s hlasem rozhodujícím.²⁵¹ Touto směrnicí se změnilo složení profesorských sborů, které se od té doby začaly nazývat fakultní sbory, výrazně ve prospěch stoupenců akčních výborů. Pochybnosti o první závaznosti tohoto kroku Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně se odvážil vznést pouze profesorský sbor Právnické fakulty, který vycházel z dosud platného právního stavu a poukazoval na to, že výše citovaný výnos ministerstva školství z 15. března 1948 neobsahuje o zastoupení suplentů ve sboru ani zmínky. Malou lekci z nového revolučního práva mu však na jeho zasedání 10. května 1948 udělil nový předseda akčního výboru Právnické fakulty Jaromír Blažke, když prohlásil, že pověření pánové odvozují svoje práva a povinnosti z usnesení akčního výboru fakultního, respektive Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně, a že síle tohoto aktu nemůže být jinak platný zákon na překážku.²⁵¹

Ovládnutím profesorských sborů se akční výbory staly na všech fakultách hegemony. Svě zástupce prosadily i do nejvyššího orgánu Masarykovy univerzity, do akademického senátu. Zástupci zaměstnanců a studentů se pak podíleli na volbě nových akademických funkcionářů na školní rok 1948/1949. A jejich přičiněním byli do čela fakult zvoleni někteří aktivní funkcionáři akčních výborů – děkanem Lékařské fakulty se stal František Hora, Přírodovědecké Vladimír Morávek, Pedagogické Josef Trtílek a Filozofické Jindřich Šebánek. Rektorem Masarykovy univerzity byl 4. června 1948 zvolen František Trávníček.

Fakultní akční výbory byly orgány ne zcela stabilní a podléhaly poměrně častým personálním i organizačním změnám. Jako první byl už 27. dubna 1948 rekonstruován akční výbor Právnické fakulty. Složení tohoto nového výboru se až na výjimky shodovalo se složením akčního výboru z 27. února 1948, s tím rozdílem, že posluchače Luboše Binnera nahradil v čele akční-

ho výboru Jaromír Blažke, po únoru 1948 pověřený přednáškami na Právnické fakultě. Důvodem změny byla zřejmě skutečnost, že posluchač Binner se nedokázal plně prosadit v jednání se zkušným a právně fundovaným profesorským sborem. Ten ostatně ani v novém akčním výboru nezískal řádné zastoupení, protože jeho návrh na kooptaci profesorů Čády a Cvetlera z 5. března 1948 Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně neakceptoval. Profesorský sbor tedy v novém akčním výboru nadále nominálně zastupovali pouze suplenti František Poláček a Jaromír Blažke, i když k tomu nebyli sborem zmocněni.³¹⁾

K podstatnějším změnám ve složení fakultních akčních výborů došlo na podzim 1948. Podle usnesení Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně z 30. července 1948 měl být počet členů fakultních akčních výborů snížen na devět.³²⁾ Toto opatření zřejmě sledovalo cíl přispět k větší akceschopnosti akčních výborů. Méně početné akční výbory, které se na podzim roku 1948 vytvořily, byly názorově homogennější než příliš široké akční výbory, které se na vysokých školách konstituovaly podle zásad Národní fronty bezprostředně po Únoru 1948. Tyto nové akční výbory navázaly na všech fakultách Masarykovy univerzity na své předchůdce. S výjimkou Přírodovědecké fakulty, kde ve funkci předsedy nahradil profesora Morávka profesor Josef Mohr³³⁾, zůstali ve funkci všichni dosavadní předsedové fakultních akčních výborů, tedy na Filozofické fakultě František Kalousek, na Právnické Jaromír Blažke, na Lékařské František Hora a na Pedagogické fakultě Antonín Bělař. Rovněž mezi členy akčních výborů se takřka neobjevily nové tváře.³⁴⁾

Tendence k omezování počtu členů a vyhranění politické profilace akčních výborů vyvrcholila 30. listopadu 1948, kdy byly akční výbory na fakultách z rozhodnutí Krajského akčního výboru Národní fronty v Brně zrušeny a reorganizovány na akční čtyřky. Ty se zpravidla ustavily z nejmilitantnějších členů dosavadních akčních výborů - podle výše zmíněného pokynu se jejich členy měli stát předseda a místopředseda stranické fakultní organizace, předseda fakultní kádrové komise a jeden profesor („spolehlivý soudruh“).³⁵⁾ Naplněním těchto zásad byla definitivně odhazena matoucí zástěrka Národní fronty a akční výbory, přeměněné v akční čtyřky, se i veřejně staly tím, čím byly od samého svého začátku - nástrojem Komunistické strany Československa. Současně s reorganizací akčních výborů na akční čtyřky byl zrušen i Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně, jehož činnost skončila k 6. prosinci 1948.³⁶⁾ Jeho nástupcem se stala nově zřízená vysokoškolská komise Krajského akčního výboru v Brně, která na činnost svého předchůdce navázala i personálně. Činnost fakultních akčních výborů a později akčních čtyřek lze na Masarykově univerzitě sledovat až do letních měsíců roku 1949. Tehdy skončila poslední velká poúnorová čistná kampaň, známá pod názvem demokratizace vysokých škol, a s jejím závěrem skončila patrně i existence akčních výborů na fakultách. Jejich úlohu každodenního prosazovatele politické linie KSČ na vysokých školách převzaly samotné fakultní organizace KSČ.

Působení fakultních akčních výborů zasahovalo po celou dobu jejich existence do všech oblastí fakultního života. Schválení akčním výborem podléhala veškerá významnější rozhodnutí profesorského sboru i děkanátu fakulty, přičemž akční výbory měly právo - a podle nařízení Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně dokonce povinnost - vlastní iniciativy.³⁷⁾ Vyjadřovaly se především ke všem otázkám personální agendy, jako například k přijímání a propouštění zaměstnanců, k pověřování přednáškami, schvalovaly habilitační a profesorské řízení, syllaby přednášek, návštěvy zahraničních hostů stejně jako cesty pracovníků fakulty i studentů do zahraničí, zasahovaly do záležitostí studijních, především do závěrečné fáze přípravy reformovaného studia, do průběhu přijímacího řízení do prvního ročníku studia pro studijní rok 1948/1949, rozhodovaly o připuštění k závěrečným státním zkouškám či k rigoróznímu řízení, o vydávání vysvědčení o státní zkoušce či doktorského diplomu. Do přímé závislosti na akčních výborech se dostala i činnost fakultních studentských spolků. Akční výbory schvalovaly složení orgánů těchto spolků a rozhodovaly rovněž o přijetí či nepřijetí uchazeče o členství ve spolku. V případě konání schůze měly fakultní spolky vůči akčním výborům ohlašovací povinnost.³⁸⁾

Hlavním úkolem akčních výborů na vysokých školách však bylo to, čím akční výbory vešly především do povědomí nejširší veřejnosti, totiž provedení politických čistek jak mezi poslucha-

či, tak mezi profesory a dalšími zaměstnanci vysokých škol. Tzv. očista vysokých škol proběhla ve dvou hlavních, časově od sebe oddělených kampaních - první byla tzv. poúnorová očista, druhou tzv. demokratizace vysokých škol. Ta první, tzv. poúnorová očista, která byla zahájena bezprostředně po únorových událostech a skončila koncem června 1948, byla zaměřena jak proti posluchačům, tak proti zaměstnancům. Čistka mezi posluchači, eufemisticky nazývaná jako posuzování národní a politické spolehlivosti posluchačů vysokých škol, byla zahájena bez jakýchkoliv právních předpisů. Přesto se zdá, že ani akčním výborům nebyla zpočátku zcela cizí myšlenka dát těmto čistkám alespoň nějaký právní rámec, byť formou mimořádného soudnictví, jakým byly čestné soudy a fakultní vyšetřující komise. Svědčí o tom nejen pokyn Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně z 27. února 1948, ale také výnos ministerstva školství a osvěty z 9. března 1948, který na tyto snahy akčních výborů reaguje. Ministerstvo tímto výnosem vyslovalo souhlas s obnovením činnosti čestných soudů a fakultních vyšetřujících komisí jako rozhodovacích institucí. Ministerstvo zde ovšem nevystupovalo jako autoritativní orgán a výslovně konstatovalo, že tímto opatřením neprejudikuje případné nové úpravy v souvislosti s očištěním prováděnou v celém veřejném životě.³⁹⁾ A tak ani čestný soud, ani fakultní vyšetřující komise se patrně na Masarykově univerzitě neustavily, ačkoliv o jejich zřízení mluví ještě přípis Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně z 2. dubna 1948, a provádění čistek zůstalo i nadále v plné kompetenci fakultních akčních výborů.⁴⁰⁾ Poúnorová očista posluchačů se dělila na dvě paralelní akce, totiž na očistu politickou a na očistu z důvodů národní nespolehlivosti, při níž akční výbory navázaly na činnost čestných soudů a fakultních vyšetřujících komisí z let 1945-1947.

Poúnorová národní očista posluchačů se na Masarykově univerzitě týkala především Lékařské fakulty. Její akční výbor si už 1. března 1948 vyžádal z děkanátu 133 spisy zrušeného čestného soudu. Vycházel při tom z výnosu ministerstva školství a osvěty z 11. září 1947 o zápisu do zimního semestru 1947/1948, který stanovil, že abiturienti z let 1945 a dřívějších, pokud neprošli dosud očištěním řízením, se zapisují pouze prozatímně.⁴¹⁾ To se týkalo především posluchačů, studujících za okupace na německých vysokých školách. O jejich definitivním přijetí mělo být rozhodnuto orgánem, který při nové úpravě bude pověřen prováděním očištění posluchačů vysokých škol. A tímto orgánem se po Únoru 1948 staly právě akční výbory. Za povšimnutí stojí v této souvislosti fakt, že s pokračováním očištění mezi posluchači, která musela být přerušena na základě zrušení mimořádného soudnictví v květnu 1947, počítalo i předúnorové ministerstvo školství v čele s Jaroslavem Stránským. Akční výbor Lékařské fakulty se ovšem neomezil pouze na případy, spadající pod výše zmíněný výnos ministerstva školství, o čemž svědčí fakt, že si od děkanátu vyžádal spisy všech posluchačů Lékařské fakulty, kteří prošli řízením čestného soudu.⁴²⁾ Nesoustředil se jen na tehdejší posluchače, jeho pozornosti neunikli ani absolventi, kteří byli dříve vyšetřováni pro národní nespolehlivost. K tomuto účelu si akční výbor vyžádal od Lékařské komory seznam lékařů s uvedením místa jejich působení. Na základě tohoto seznamu se potom obracel na zaměstnavatele těchto lékařů se žádostí o informace o jejich chování. Nejen ovšem jasně, jaké možnosti postihu by akční výbor v případě nepříznivého vyjádření mohl uplatnit. Zcela reálné pravomoci měl naproti tomu u těch bývalých posluchačů německých vysokých škol, kteří byli dosud zapsáni na Lékařské fakultě. Rozhodnutím akčního výboru Lékařské fakulty z 27. dubna 1948 bylo zastaveno studium deseti posluchačům, kteří byli vyšetřováni pro národní nespolehlivost.⁴³⁾ Šlo však jen o jakési předběžné opatření, které nemělo dlouhého trvání a bylo revokováno ještě v průběhu května a června 1948. Konečné rozhodnutí očištění komise, kterou si k tomuto účelu akční výbor Lékařské fakulty zřídil, obsahovalo podstatně více jmen potrestaných osob, ovšem jejich tresty byly o poznání menší (dva až čtyři měsíce uheldné brigády, zákaz vědecké práce, jeden semestr na stavbě mládeže, omezení možnosti uplatnění po absolutoriu, příkazání pobytu v pohraničí). Vyloučen nebyl v této fázi očištění dokonce nikdo, některé z nich však tento údel postihl později v rámci prověrek akčního výboru, prováděných v průběhu tzv. demokratizace vysokých škol.

Druhou a daleko podstatnější složku poúnorové očištění mezi posluchači vysokých škol předsta-

vovata prověrka jejich politické spolehlivosti, která se nemohla, na rozdíl od prověrky národní spolehlivosti, opřít o výsledky předchozího vyšetřování. Přesto ani ona nenesla známky nějaké nahodilosti. Byla zaměřena především na funkcionáře a členy studentských spolků, a to jak Svazu vysokoškolského studentstva a fakultních studentských spolků, tak i spolků s určitým politickým zabarvením, jako byl například Klub lidových akademiků či katolický Moravan. Všechny spolky byly povinny předložit do konce dubna 1948 Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty v Praze ke schválení své stanovky a program, ovšem až po provedené očistě funkcionářů, podléhající prověření a schválení akčními výbory.⁴⁴¹ Provedením prověrek ve studentských spolcích dosáhly akční výbory hned dvou cílů. Jednak citelně postihly právě veřejně nejaktivnější a z jejich pohledu jistě nejnebezpečnější složku studentstva a zároveň tím získaly pod svou kontrolu činnost studentských spolků.

Z šestadvacetičlenného správního výboru Svazu vysokoškolského studentstva v Brně, zvoleného řádným valným shromážděním 28. listopadu 1947, bylo poúnorovou očistou postiženo čtrnáct osob, což představuje plná 54 % všech členů výboru. Pro většinu z nich to znamenalo vyloučení ze všech československých vysokých škol, a to navždy. Na tomto výsledku se ovšem nepodílely pouze akční výbory z Masarykovy univerzity. Zvlášť velké pozornosti akčních výborů se těšili funkcionáři a v míře větší než u jiných studentských spolků také řadové členové Klubu lidových akademiků. Pouhé členství v tomto spolku už bylo mimořádně přitěžující okolností při projednávání vyloučení posluchačů ze studia. Velmi citelně se poúnorová očista dotkla výboru Klubu lidových akademiků. Z jeho šestadvaceti členů neuniklo potrestání v rámci první fáze očisty jednat osm (42 %), další z nich museli opustit vysoké školy v rámci čistky, prováděné v rámci tzv. demokratizace vysokých škol. Poúnorová očista postihla silně i Moravan, spolek katolických akademiků v Brně, což vyplynulo už z jeho politického profilu. U tohoto spolku, jako u jednoho z mála studentských spolků vůbec, byl zřízen samostatný akční výbor.⁴⁴² Celkový rozsah perzekuce členů tohoto spolku nelze na základě kusých zpráv přesněji stanovit. Naznačuje jej však fakt, že z patnácti posluchačů Filozofické fakulty, které akční výbor vyloučil ze studia v průběhu poúnorové očisty, byli tři členy právě tohoto spolku.

V roce 1948 působilo na Masarykově univerzitě šest fakultních spolků, a to Spolek českých mediků, Československý akademický spolek Právnický, Spolek posluchačů filozofie, Spolek posluchačů přírodních věd, Spolek posluchačů studia farmacie a Spolek posluchačů pedagogické fakulty. Tři prvně jmenované spolky patřily spolu se Spolkem veterinárních mediků k největším fakultním spolkům v Brně.⁴⁴³ Zájem akčních výborů o činnost právě těchto spolků byl pochopitelný jednak proto, že ovlivňovaly postoje velkého počtu studentů i absolventů (například Spolek českých mediků v Brně měl tehdy více než dva tisíce členů) a jednak proto, že členové některých těchto spolků, především Právnická a Spolku posluchačů filozofie, měli vzhledem ke svému studijnímu či profesnímu zaměření velmi blízko k formulování samostatného politického stanoviska.

Už 26. února 1948 byl při Spolku posluchačů filozofie utvořen samostatný akční výbor. Ten však již následujícího dne vplynul do fakultního akčního výboru, když původní nominace předsedního výboru spolku Rudolfa Osíčky za člena fakultního akčního výboru nebyla přijata. Kooptací členů akčního výboru spolku do fakultního akčního výboru získal Spolek posluchačů filozofie v tomto orgánu významné zastoupení. To bylo ovšem pro další vývoj spolku spíše nepříznivé, protože těmito zástupci byli lidé s militantní orientací. Následky toho se také brzy dostavily. Dne 5. března 1948 přišel do zasedání výboru spolku posluchač František Jordán a oznámil, že byl akčním výborem Filozofické fakulty pověřen, aby spolku předsedal. Zároveň přečetl nové složení výboru Filozofické fakulty vyslovil nedůvěru. Na jejich místa byli jmenováni noví spolehliví členové jako například Milan Jelínek, František Hejl, Radko Pernička či Dušan Jeřábek. Těmito změnami se z výboru spolku stal nejen poslušný nástroj, ale mnohdy i aktivní činitel v poúnorových změnách na Filozofické fakultě. Pro dvanáct bývalých členů výboru, jimž akční výbor vyslovil nedůvěru, znamenalo zbavení funkcí ve výboru spolku jen počátek jejich dalších problé-

mů a strastí. Sedm z nich bylo vyloučeno ze studia už v první fázi poúnorové očisty vysokých škol. Spolu s nimi byl vyloučen i jeden další člen výboru, který byl v březnu 1948 ještě ponechán ve funkci.⁴⁷¹

Stejně tvrdě jako na Spolek posluchačů filozofie dopadla revoluční pěst na Československý akademický spolek Právnický. Také jeho správní výbor byl 16. dubna 1948 velmi podstatně rekonstruován a změněn. Zůstalo v něm pouze osm členů předúnorového výboru, zatímco devět členů bylo jmenováno nově. Celkem jedenáct členů z posledního na podzim 1947 demokraticky zvoleného výboru bylo postiženo různými opatřeními akčního výboru Právnické fakulty.⁴⁸¹

O rekonstrukci výboru Spolku českých mediků, zvoleného na řádné valné hromadě 12. listopadu 1947, se zprávy nedochovaly. Dojít k ní však muselo, protože plná polovina členů výboru byla potrestána akčním výborem fakulty. V těchto případech se však jednalo (s výjimkou jednoho vyloučení ze všech vysokých škol navždy) převážně o mírnější tresty, jimiž bylo právě vyloučení z funkcí či z členství ve spolku.

Akční výbory používaly, jak již bylo naznačeno, při studentské očistě celou škálu trestů, od těch nejlehčích, jako byly důtky, důtky s výstrahou, vyloučení z funkcí nebo i z členství ve studentských spolcích, příkázání na zemědělskou či uhelnou brigádu v trvání jednoho až čtyř měsíců a podmíněně vyloučení, až po vyloučení na jeden až dva semestry a vyloučení ze všech vysokých škol navždy. Vyloučení na určitou dobu, spojené zpravidla s příkázáním k manuální práci, ovšem neznamenovalo, že postižený posluchač se po uplynutí této doby mohl automaticky vrátit ke studiu. To mu muselo být znovu povoleno, mj. také na základě posudků z pracoviště, na kterém byl v době trestu zařazen. V řadě případů potom akční výbory povolení k dalšímu studiu neudělily a vyloučení podmíněně se tak změnilo na trvalé. Ani lehčí tresty, které byly nezřídka kombinovány, například vyloučení ze studentského spolku s pracovní brigádou, nevěstily pro postiženého do budoucna nic dobrého. Tzv. poúnorová očista nebyla posledním slovem v čistkách na vysokých školách a v jejich další fázi, totiž v průběhu tzv. demokratizace vysokých škol, se tyto tresty měnily často na těžší.

Aktivní složkou v provádění poúnorové očisty mezi posluchači byli především studentští členové akčních výborů. Zdá se, že vedle revolučního zápalu byli často motivováni i osobní zaujatostí. První očistné kroky fakultních akčních výborů také naznačují větší rozsah čistek, než k jakému potom skutečně došlo. Tvrdý postup akčních výborů proti posluchačům znepokojil už počátkem března 1948 rektora Masarykovy univerzity Ladislava Seiferta natolik, že podal prezidentu republiky žádost, aby „byla poskytnuta možnost studia těm, kterým studium bylo znemožněno“.⁴⁹¹ Hlas rektora Masarykovy univerzity měl svou váhu i proto, že Ladislav Seifert tehdy předsedal rektorské radě, tvořené rektory všech vysokých škol. Přesto není známo, že by prezident na tento jeho podnět odpověděl. Nereagovalo ani ministerstvo školství a osvěty, které v té době už zcela ztratilo kontrolu nad vývojem na vysokých školách a o konkrétním průběhu čistek mezi posluchači nebylo tehdy vůbec informováno. Teprve 22. dubna 1948 se ministerstvo školství obrátilo na jednotlivé akční výbory se žádostí o informaci o průběhu očisty mezi posluchači.⁵⁰¹ Šlo však skutečně pouze o informaci, protože ministerstvo stejně jako rektorát univerzity nemělo vůbec žádnou možnost tento proces ovlivnit. Výhradním místem, kam se mohli postižení posluchači odvolat proti vyloučení ze studia, se stal Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně, který k tomuto účelu zřídil vlastní odvolací komisi. Tento orgán také rozhodoval v konečné instanci o vyloučení posluchačů ze studia.

Poúnorová očista posluchačů byla na všech pěti fakultách Masarykovy univerzity ukončena 3. června 1948 a následujícího dne už musely být seznamy všech vyloučených posluchačů předloženy Ústřednímu akčnímu výboru vysokých škol v Brně k posouzení a ke schválení.⁵¹¹ Je třeba říci, ač je to paradoxní, že to byla právě odvolací komise Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně, která musela někdy tlumit a napravovat příliš křiklavé excesy v postupu fakultních akčních výborů. Na základě výsledků odvolacího řízení, které proběhlo v letních měsících roku 1948, vydal Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně jmenný seznam všech posluchačů, kteří byli z brněnských vysokých škol vyloučeni v rámci tzv. poúnorové očisty mezi posluchači.

Z údajů tohoto seznamu, jež byly porovnány a korigovány s výsledky statistického šetření, prováděného ministerstvem školství, věd a umění v říjnu 1948⁵²⁾, vychází naše tabulka, číselně zachycující rozsah poúnorových čistek mezi posluchači na všech brněnských vysokých školách.

Poúnorová očista posluchačů brněnských vysokých škol

Vysoká škola (fakulta, obor)	I.*	II.*	III.*	IV.*
Masarykova univerzita - PpF	2	1	941	0,3
Masarykova univerzita - LF	16	8	2443	1,-
Masarykova univerzita - PrF	13	14	2116	1,3
Masarykova univerzita - FF	7	8	1274	1,2
Masarykova univerzita - PdF	4	2	521	1,2
Masarykova univerzita - celkem	42	33	7295	1,-
VUT - inženýrské stavitelství	7	4	691	1,6
VUT - strojní a elektro	6	9	1637	0,9
VUT - chemické inženýrství	5	5	848	1,2
VUT - architekt. a poz. stavit.	0	0	289	0,-
VUT celkem	18	18	3465	1,-
Vysoká škola veterinární	3	14	1037	1,6
Vysoká škola zemědělská	9	10	1244	1,5
Vysoká škola sociální	6	4	535	1,9
JAMU	0	0	41	0,-

* I - Počet distancovaných (vyloučených na 1 - 4 semestry)

II - Počet vyloučených ze všech VŠ navždy

III - Celkový počet zapsaných posluchačů

IV - % vyloučených a distancovaných posluchačů

Paralelně s čistkami mezi posluchači probíhala zaměstnanecká očista, přičemž byla zdůrazňována především očista profesorských sborů. Rozsah a dosah této očisty byl ale limitován velkým poválečným nedostatkem vysokoškolských učitelů, zejména profesorů a docentů. Ten byl způsoben jak nacistickou perzekucí učitelů vysokých škol, přirozenými úmrtími za války a šestiletou cézurou ve jmenování nových profesorů a docentů, tak také vznikem Univerzity Palackého v Olomouci a dalších vysokých škol v poválečném období. Rozsáhlejší čistka mezi profesory by za této situace vážně ohrozila činnost vysokých škol. Ostří čistek nebylo nijak výrazně zahroceno ani proti asistentům. Jednak proto, že šlo o kategorii nepočtenou a svým vlivem nepřilíhla významnou, a navíc zde nepůsobil sociální aspekt, totiž potřeba zajistit vysokoškolská místa pro čerstvě radikálně naladěné absolventy univerzity. Nově zaváděné reformované studium počítalo s daleko větší úlohou asistentů ve výuce a tím i s jejich podstatně vyšším počtem a míst pro tyto bojovné stoupence nového režimu bylo na vysokých školách dost. A tak relativně nejpostiženější byly nejnižší kategorie vědeckého personálu, pomocné vědecké síly a demonstrátoři. Zrušení jejich zaměstnaneckého poměru však zpravidla souviselo s postihy v rámci studentské očisty.

Zaměstnanecká očista se řídila podle obecných výnosů ministerstva vnitra, vydaných ve dnech 27. února až 4. března 1948 a vztahujících se na všechny veřejné zaměstnance, které ministerstvo školství a osvěty zaslalo vysokým školám v příloze oběžníku ze dne 15. března 1948.⁵³⁾ Dva z těchto výnosů vymezovaly okruh osob, jichž se měla očista veřejných zaměstnanců dotýkat. Podle výnosu z 1. března měli být z veřejné služby odstraněni všichni zaměstnanci, kteří byli

uznání vinnými podle dekretů prezidenta republiky č. 16, 105 a 138 z roku 1945⁵⁴⁾ - jednalo se tedy o tzv. národní očistu. Daleko širší záber měl výnos ministerstva vnitra z 3. března 1948, který požadoval očistu veřejného života od osob nespolehlivých, nezpůsobilých, neschopných a nevykonných. Pod touto rétorikou se skrývala tvrdá politická čistka, o to nebezpečnější, že byla svěřena do výhradní kompetence akčních výborů. Její důsledná realizace v poúnorové politické atmosféře hrozila rozvrátit celou veřejnou správu. A to byl zřejmě hlavní důvod, proč ministerstvo vnitra tento svůj výnos už 19. března 1948 odvolalo, přičemž měla být zrušena také všechna opatření, učiněná do té doby na základě zmíněného výnosu. To ovšem neznamená, že případy politické perzekuce mezi zaměstnanci se tehdy na univerzitě nevyskytovaly. Akční výbory se často více než psanými normami řídily revolučním instinktem, což bylo ovšem zcela v souladu s tehdejšími pojetím revolučního práva. Explicitně je vyjádřil zákon č. 213/1948 Sb. z 21. července 1948 o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů už v prvním odstavci prvního paragrafu: „Opatření akčních výborů....., k nimž došlo v době od 20. února 1948 do dne počátku účinnosti tohoto zákona a která směřovala k ochraně nebo zabezpečení lidově-demokratického zřízení nebo k očištění veřejného života, jsou po právu, a to i v těch případech, kde by jinak nebyla v souladu s příslušnými předpisy“. Je však třeba konstatovat, že na Masarykově univerzitě byl rozsah zaměstnanecké očisty po Únoru 1948 poměrně malý - ovšem s výjimkou Právnické fakulty - a v žádném ohledu nesnese srovnání s normalizačními prověrkami, prováděnými po roce 1968.

Na Lékařské fakultě byla zaměstnanecká očista zahájena 1. března 1948.⁵⁵⁾ Na svém mimořádném zasedání, které se konalo pod přímým dohledem předsedy akčního výboru profesora Františka Hory, se profesorský sbor Lékařské fakulty usnesl na následujících opatřeních: profesoru Karlu Neuwirtovi byly po podezření z kolaborace s nacisty zastaveny přednášky a byl zbaven hlasovacího práva v profesorském sboru. Profesor Otakar Teyschl byl zbaven hlasovacího práva ve sboru na tak dlouho, „dokud svým jasným postojem k lidově-demokratickému zřízení nesmaže dojem, jež vzbudil v posluchačích, že je obdivovatelem všeho západního a příliš přísným kritikem budovatelských snah našeho státu“. Součástí jeho trestu bylo i vynětí zemské části dětské kliniky z jeho pravomoci, o čemž již dříve rozhodl Zemský národní výbor v Brně. Usnesením profesorského sboru z 1. března 1948 tak byly určeny hlavní obrysy zaměstnanecké očisty na Lékařské fakultě. Ve skutečnosti se ovšem nejednalo o vlastní rozhodnutí profesorského sboru, ten pouze potvrdil iniciativní návrh akčního výboru Lékařské fakulty. Takovýto postup je charakteristický pro první fázi koexistence akčních výborů a profesorských sborů na fakultách Masarykovy univerzity, ovšem velice záhy se situace obrátila a naopak profesorské sbory byly povinny předkládat každé své významnější rozhodnutí ke schválení akčním výborům. Tresty, ukládané akčními výbory na počátku zaměstnanecké očisty, byly vlastně předběžnými opatřeními, nerespektujícími presumpci nevinu, přičemž často nebyl stanoven ani časový horizont trestu, ani další postup při projednávání disciplinární záležitosti. Tak se stalo, že i případy profesorů Teyschla a Neuwirta zůstaly neřešeny po dobu delší než půl roku a teprve na základě memoranda profesorského sboru Lékařské fakulty z 8. října 1948 se jimi začal fakultní akční výbor zabývat.⁵⁶⁾ Jeho rozhodnutím ze 4. listopadu 1948 byl profesor Teyschl zcela zproštěn obvinění a případ profesora Neuwirta byl předán k řešení nadřízeným orgánům. Ani ony s projednáváním této kauzy příliš nespíchaly a tak teprve 8. srpna 1949 udělilo předsednictvo Krajského akčního výboru v Brně profesoru Neuwirtovi plnou satisfakci a povolilo mu návrat do všech jeho funkcí. Kromě profesorů Teyschla a Neuwirta byli na Lékařské fakultě očištěni dva výpomocní asistenti z řad posluchačů a na základě podezření z kolaborace s Němci byla pozastavena přednášková činnost soukromému docentu Antonínu Váňovi.⁵⁷⁾

Také na Přírodovědecké fakultě bylo podnětem k zahájení vyšetřování podezření z provinění proti národní cti. Obvinění byli profesori Václav Čupr a Josef Babička a k nim se přidružil ještě nedořešený případ profesora Vladimíra Teyrovského z roku 1945.⁵⁸⁾ Zatímco profesor Čupr byl už 11. května 1948 zbaven nařčení, osud profesora Babičky byl mnohem tragičtější. Popud k vyšetřování jeho případu dala v březnu 1948 vyšetřovací komise akčního výboru

Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Babičkovi byla vytýkána jak jeho činnost za okupace, tak jeho styky s docentem Vladimírem Krajinou (obvinění zvláště kuriózní, protože oba byli představiteli stejného vědního oboru) a záporný postoj k lidově-demokratickému zřízení. Profesoru Babičkovi nepomohl ani fakt, že mu vyslovili bezvýhradnou podporu jeho posluchači, což byl v tehdejší době jev mimořádný. A tak, ačkoliv se obvinění proti němu neprokázala, byl profesor Babička rozhodnutím Ústředního akčního výboru Národní fronty v Praze propuštěn 30. června 1949 ze zaměstnání. Vladimír Teyrovský byl na základě nařčení z propagace nacismu suspendován už 12. listopadu 1945. Jeho případ byl řešen soudně a počátkem roku 1948 nebyl ještě uzavřen. Přestože o jeho vině nebylo ještě rozhodnuto, vydal mu akční výbor Přírodovědecké fakulty zákaz vstupu na fakultu a profesorům Přírodovědecké fakulty zakázal jakékoliv styky s ním. Konečné řešení případu vázal akční výbor na rozsudek soudu. Dne 30. prosince 1948 byl Teyrovský rozhodnutím mimořádného lidového soudu osvobozen z nařčení z propagace nacismu, ale 22. června 1949 ministerstvo školství potvrdilo rozhodnutí akčního výboru o odnětí veniae docendi Vladimíru Teyrovskému. Tento nelogický postup jen dokumentuje skutečnost, že akční výbory nebyly ve svém rozhodování vázány usneseními jiných orgánů.

Poměrně mírný průběh měla poúnorová zaměstnanecká očista na Filozofické fakultě. Čtyřem profesorům - Václavu Machkovi, Františku Novotnému, Jaroslavu Ludvíkovskému a Antonínu Beerovi - udělil akční výbor důtku, spojenou se zákazem hlasování ve fakultním sboru do konce studijního roku 1948/1949, vážněji postižen však nebyl ze zaměstnanců nikdo.⁵⁹⁾

Na rozdíl od výše uvedených fakult, kde očista změnila složení profesorských sborů jen nepodstatně, byla Právnická fakulta zasažena poúnorovou čistkou přímo osudově. Už před Únorem 1948 nebyla personální situace této fakulty dobrá, její profesorský sbor byl silně oslaben jak nacistickým terorem (Bohumil Baxa, Jan Vážný) a dalšími tragickými i přirozenými úmrtími za války (Jaromír Sedláček, Karel Gerlich, Jaroslav Kallab, Rudolf Rauscher), tak i poválečnou národní očistou (Rudolf Dominik, Jaroslav Krejčí a Rudolf Wierer). Vedle toho odešli po válce čtyři profesori na jiné vysoké školy (Karel Engliš, Vratislav Bušek a Cyril Čechrák na Univerzitu Karlovu a František Rouček na Vysokou školu politickou a sociální do Prahy). Ztráty takto vzniklé se Právnické fakultě dařilo - i přes rychlý postup habilitačních a jmenovacích řízení - zacelovat jen velmi obtížně. Za této situace měly čistky, k nimž došlo v březnu 1948, pro tuto prestižní fakultu Masarykovy univerzity povahu úderu takřka likvidačního. Usnesením profesorského výboru vysokých škol v Brně byla 1. března 1948 zastavena činnost devíti profesorů Právnické fakulty, přičemž v činné službě zůstalo pouze šest profesorů a docentů. Zastavení činnosti neznamenovalo ještě vyloučení z profesorského sboru, bylo však prvním krokem k němu. Z profesorů, postižených v březnu 1948, se k učitelské činnosti na Právnické fakultě vrátili pouze dva, a to Jiří Cvetler a Václav Chytil (ten ovšem jen na krátkou dobu, protože na podzim 1949 byl vzat do vazby a v roce 1950 byl odsouzen na dvanáct let vězení). Březen 1948 znamenal definitivní konec pedagogického působení na Právnické fakultě jak pro bývalé členy československé vlády Jaroslava Stránského a Adolfa Procházku, tak i pro pět dalších profesorů. Na sklonku své oslnivé vědecké dráhy byl vzdálen od učitelského působení doyen profesorského sboru František Weyr, zakladatel brněnské normativní školy právní, jemuž navíc měl být, stejně jako profesorovi Englišovi, odňat čestný doktorát, který mu Masarykova univerzita udělila v dubnu 1947. Očistou byl postižen i nejlepší Weyrovův žák a tehdejší děkan Vladimír Kubeš, rovněž významný představitel brněnské právní školy. V osobě Františka Kopa ztratila fakulta svého jediného profesora církevního práva (tento obor se ostatně od letního semestru 1948/1949 přestál na fakultě přednášet). Z fakulty musel odejít i profesor mezinárodního práva Bohumil Kučera stejně jako Zdeněk Neubauer, nástupce profesora Weyra v oboru ústavního práva. Na uprázdněná učitelská místa byli dosazeni přímí exponenti akčního výboru, odborně naprosto nesrovnatelní se svými předchůdci. Čistky v roce 1948 tak ve svých důsledcích přestavovaly první krok ke zrušení Právnické fakulty Masarykovy univerzity, k němuž došlo v roce 1950.⁶⁰⁾

Relativně velký rozsah měla poúnorová očista také na Pedagogické fakultě. Nedotkla se však interních zaměstnanců, postižení byli výhradně odborní lektori z řad učitelů středních škol a pra-

covníků veřejné správy. Osmi z nich bylo odňato pověření k učitelské činnosti na Pedagogické fakultě. Při hodnocení tohoto čísla je však třeba vzít v úvahu, že učitelský sbor této fakulty byl tehdy ještě neustálený a podléhal častým změnám, což lze doložit i tím, že plná polovina lektorů, postižených zákazem činnosti, v předcházejícím semestru na Pedagogické fakultě ještě přednášela. Odnětí pověření ve výuce mohlo také bezprostředně souviset s postihem lektora v jeho hlavním zaměstnání a nemuselo být pouze výrazem tvrdosti akčního výboru Pedagogické fakulty.⁶¹⁾

Rozsahem a praktickým dopadem zůstala zaměstnanecká očista na Masarykově univerzitě - s výjimkou Právnické fakulty - ve stínu jiných kampaní let 1948 a 1949. Daleko větší význam pro personální vývoj vysokých škol měla skutečnost, že dohledu a schválení akčních výborů podléhala veškerá personální opatření na fakultách, tedy i přijímání nových pracovníků. Závažnost tohoto faktu vynikne, uvědomíme-li si, že právě v období existence akčních výborů značně vzrostl počet učitelských sil na univerzitě v souvislosti se zaváděním reformovaného studia. Dohledem nad personální agendou ověřily akční výbory poprvé v praxi model, který byl v podobě kádrových útvarů v platnosti až do roku 1989. Tento systém, léty dovedený k dokonalosti, byl daleko efektivnější než by byla sebetvrdší jednorázová čistka.

V prosinci 1948 skončil svou činnost Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně. Závěrečná zpráva o jeho činnosti je zároveň bilancí všech akčních výborů na brněnských vysokých školách za rok 1948.⁶²⁾ Zahnuje první fázi čistek mezi posluchači - tzv. poúnorovou očistu, která proběhla v únoru až červnu 1948, a prakticky celou zaměstnaneckou očistu. Podle ní bylo v průběhu roku 1948 vyloučeno z brněnských vysokých škol 95 posluchačů navždy, 5 na čtyři semestry, 31 na dva semestry a 29 na jeden semestr, přičemž 224 posluchačům byla udělena poslední výstraha. Celkem 15 profesorů brněnských vysokých škol bylo zbaveno přednášení natrvalo, 16 na neurčito a 1 na dva roky. Důtky byla udělena 15 vysokoškolským profesorům, s 9 asistenty vysokých škol byl rozvázán služební poměr.

V létě 1948, tedy v době, kdy končila tzv. poúnorová očista posluchačů vysokých škol, byly zahájeny přípravy na další očistnou kampaň, která vešla do historie pod označením demokratizace vysokých škol. Tato kampaň, zahrnující několik paralelních akcí, zastínila svou předchůdkyni jak rozsáhlostí a důkladností příprav, tak i praktickým dopadem na posluchačstvo vysokých škol. Zatímco pro poúnorovou očistu posluchačů byla vodítkem především aktivita posluchačů ve studentských spolicích, byly očistné akce v rámci tzv. demokratizace vysokých škol založeny na důkladné evidenci posluchačů, získané pomocí dotazníků. Podnět k zahájení dotazníkové akce dal 7. června 1948 Ústřední akční výbor vysokých škol v Brně, který také distribuoval příslušné dotazníky na jednotlivé fakulty. Dotazník akčního výboru, který byli všichni posluchači povinni odevzdat při zápisu do zimního semestru 1948/1949, svou formou založil tradici kádrových dotazníků na vysokých školách. Vyžadoval údaje o povolání, příjmech a majetku rodičů (ještě nikoliv o jejich politické příslušnosti), o činnosti posluchačů za války s důrazem na případné studium na německých či maďarských vysokých školách, o členství v politických, odborových a společenských organizacích a součástí dotazníku byl i stručný životopis. Třebaže dotazníky akčního výboru ještě nedosahovaly úrovně pozdějších kádrových dotazníků, staly se pro akční výbory spolehlivou oporou při provádění tzv. politické očisty v rámci demokratizace vysokých škol.⁶³⁾

Povinnost vyplnit dotazník akčního výboru staňovil oběžník Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně z 20. listopadu 1948 také všem profesorům, docentům, suplentům, lektorům a dalším osobám, které byly pověřeny přednáškami na vysoké škole. Pro tento účel byl použit stejný formulář jako v případě dotazníkové akce u studentů. Vyplněné dotazníky se staly základem kádrové evidence na fakultách.⁶⁴⁾

V listopadu 1948 se začala rozvíhat největší prověřková akce, tzv. demokratizace vysokých škol, označovaná jako přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol. Tato prověrka, stejně jako jiná selektivní akce jí předcházející, kterou bylo zavedení přijímacího řízení pro vstup na vysoké školy, úzce souvisela s vývojem studia na vysokých školách po druhé světové válce, zejména se zřízením tzv. reformovaného studia.

Předpisy pro vysoké školy, platné převážně od roku 1848, převzalo Československo od habsburské monarchie. Byly značně konzervativní, což se ve zvýšené míře týkalo právě studijních předpisů pro univerzity. O potřebě reformy vysokoškolského studia se mluvilo ve školském výboru Národního shromáždění už při projednávání zákona o zřízení Masarykovy univerzity v prosinci 1918 a práce na přípravě reformy organizace vysokého školství a obsahu vysokoškolského vzdělávání probíhala po celé období 20. a 30. let. Tato jednání však nepřekročila rámec teoretických úvah a první republika k vysokoškolské reformě nepřistoupila. Studijní předpisy byly tedy i nadále velice benevolentní, přístup na vysoké školy byl volný a stanovena byla jen dolní hranice rozsahu vysokoškolského studia, která byla na lékařské fakultě 5 let (10 semestrů) a na všech ostatních univerzitních fakultách 4 roky (8 semestrů). Od roku 1903 bylo poněkud zpřísněno lékařské studium, které bylo rozděleno na dva samostatné oddíly, první (čtyřsemestrový) zahrnoval teoretické (přírodovědecké) disciplíny a končil I. rigorózem, které bylo podmínkou a předpokladem postupu do druhého (šestisemestrového) klinického oddílu studia. Jiné fakulty toto striktní rozdělení studia neznaly. A tak ani na Masarykově univerzitě nechyběli posluchači, kteří se ke studiu zapisovali deset i více let. Tato skutečnost dílčím způsobem přispívala k prohloubení tendence, která se postupně stávala tíživým problémem vysokých škol a tím byl stále rostoucí počet jejich posluchačů. Například v roce 1932 studovalo na vysokých školách na území tehdejšího Československa o 132 % více posluchačů než v roce 1919 a v závěru 30. let růst počtu posluchačů na vysokých školách ještě zesílil.⁶⁵⁾ Problém dále vyhrtilo šestileté uzavření českých vysokých škol za války, které bylo hlavní příčinou obrovského přílivu posluchačů na vysoké školy v poválečném období. Vysoké školy se ocitly ve velmi obtížném postavení, neboť na řešení této situace nebyly vybaveny ani prostorově, ani personálně. Úroveň výuky musela zákonitě klesat. Zamezení přílivu posluchačů na vysoké školy nebylo za stávajících studijních předpisů řešitelné, zvláště když některé nové směrnice ministerstva školství a osvěty působily spíše v opačném směru.

Výnosem MŠO z 20. července 1945 byly zrušeny studijní poplatky vybírané jak při zápisu, tak během studia.⁶⁶⁾ Zda a v jaké míře toto opatření, které mělo mít zprvu jen krátkodobou platnost, vedlo ke zvýšení zájmu o vysokoškolské studium, lze těžko odhadnout. Přispělo však, jak vysoké školy záhy upozorňovaly, k dalšímu poklesu studijní morálky. Posluchači, zbavení povinnosti platit při zkouškách poplatky, se k nim dostavovali mnohdy zcela nepřipraveni a nutnost vypisovat velké množství opravných termínů velmi zaměstnávala již tak dost přetížená učitele vysokých škol.

Za této nepříznivé situace se rozvíjela intenzivní jednání o provedení školské reformy. Řešení se nabízela v podstatě dvě. První předpokládalo znovuzavedení poplatků na vysokých školách zároveň se zřízením stipendií pro nadané nemajetné studenty a provádění výběru posluchačů během studia (navrhovalo se zavedení tzv. zkušebního roku), šlo tedy o řešení, které se opíralo převážně o ekonomické nástroje. Druhou možností bylo zavedení tzv. solidaristického státního hospodaření na vysokých školách, tedy plné hrazení nákladů na studium státem. Toto řešení ovšem v sobě skrývalo nebezpečí, že svoboda studia na vysokých školách bude výrazně omezena. Jak upozorňovalo memorandum Právnické fakulty Univerzity Karlovy z 8. července 1946, uchazeč může být v tomto případě připuštěn ke studiu pouze v případě, pokud má stát jako představitel solidaristického účelu na jeho studiu zájem.⁶⁷⁾

V poválečné politické situaci mělo první řešení, vycházející z částečné poplatkové úhrady studia, jen velmi malé vyhlídky na úspěch, i když krok k němu byl učiněn vypracováním nástinu zákona o studijních a zkušebních poplatcích a zavedení studentské výhody na vysokých školách v červnu 1946. Tuto koncepci podporovaly samotné vysoké školy, především právnické fakulty Masarykovy univerzity a Univerzity Karlovy.⁶⁸⁾ Nezískala však podporu rozhodujících politiků a nezatožnil se s ní ani vrcholný orgán československých vysokých škol rektorská rada.⁶⁹⁾ Vývoj se ubíral stále více ke státnímu paternalismu v oblasti řízení vysokých škol. Problémy, které se na vysokých školách nahromadily, ať už se jednalo o enormní počet posluchačů, či obecné uvolnění studijní morálky, měly být řešeny administrativními zásahy státu. V břez-

nu 1947 předložili poslanci Ústavodárného národního shromáždění RČS Krajina, Chudoba, Bělehrádek, Daxner a druhové návrh zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy, který předpokládal plánování počtu posluchačů podle potřeb státu, zavedení směrných čísel, stanovovaných ministerstvem školství pro jednotlivé školy a obory, a zavedení přijímacího řízení pro vstup na vysokou školu. Zároveň návrh zákona předpokládal zavedení tzv. zkušebního roku na vysokých školách.⁷⁰⁾ Zápis ke studiu na vysokých školách v r. 1947 proběhl ještě podle starých studijních předpisů, protože zákon nebyl do té doby přijat.⁷¹⁾

S přijímacím řízením, které mělo tvořit součást připravované reformy vysokoškolského studia, se však i nadále počítalo. V době únorového převratu dospěly práce na přípravě reformy do své konečné fáze. Jejím charakteristickým rysem bylo značné zpřísnění režimu vysokoškolského studia, což bylo zřejmě do jisté míry odpovědí na studijní nekázeň na vysokých školách po roce 1945. Reforma zaváděla mj. závazné studijní plány, systém dílčích zkoušek a povinnou účast na přednáškách. Možnosti státu ovlivňovat obsah studia se nebyvale zvýšily a rodící se totalitní stát měl půdu pro „zglajchšaltování“ vysokoškolského studia tedy do jisté míry připravenou předchozím vývojem. Je ovšem otázkou, zda by konečná podoba vysokoškolské reformy přece jen nebyla poněkud jiná, kdyby ji v posledním stadiu její přípravy silně neovlivnily akční výbory. Řešení tohoto problému ovšem přesahuje možnosti tohoto příspěvku.

Reforma studia na vysokých školách vstupovala v život postupně, počínajíc studijním rokem 1948/49. V témže roce bylo také poprvé zavedeno přijímací řízení pro nové uchazeče o studium na vysokých školách, které plně zapadlo do systému tehdy prováděných prověrek. Podle pokynů, které vydalo ministerstvo školství a osvěty v květnu a červenci 1948, proběhl zápis ve dvou fázích; v červnu jako předběžný, který měl poskytnout přehled o počtu uchazečů a o jejich zájmu o jednotlivé obory vysokých škol, a v září jako řádný po provedeném přijímacím řízení. Každá přihláška k předběžnému zápisu musela být doložena vyjádřením jednoho nebo i více místních národních výborů, které mohly o uchazeči podat spolehlivé informace, a posudkem, vypracovaným ředitelem střední školy v dohodě s odborovou a svazáckou organizací na škole. Pro přijímací řízení byly na každé fakultě zřízeny zápisové a přijímací komise, které byly ve výhradní kompetenci akčních výborů. Úkolem zápisové komise bylo vyhodnotit došlé přihlášky k předběžnému zápisu, vyloučit z dalšího řízení ty uchazeče, u nichž oba posudky, tedy z MNV i ředitele školy, uváděly protistátní postoj, sestavit pořadí uchazečů podle stanovených kritérií a případně připravit pokyny pro přijímací pohovor. Vlastní přijímací řízení prováděly přijímací komise, jmenované akčním výborem. Směrnice MŠO nepředpokládaly možnost odvolání proti rozhodnutí těchto komisí.⁷²⁾

Výsledky přijímacího řízení na Masarykově univerzitě ve studijním roce 1948/1949 73)

Fakulta	Práv.	Lék.	Přírod.	Fil.	Pedag.
Počet přihlášených k předb. zápisu	246	463	175	143	154
Počet vyloučených zápisovou komisí	68	2	1	0	2
Počet vyloučených přijímací komisí	11	68	13	0	0
% vyloučených ze zápisu	32	15	8	0	1,5

Jak vyplývá z uvedeného přehledu, nejtěžší dopad mělo přijímací řízení na Právnické fakultě. Tato skutečnost nemůže překvapovat, bylo to dáno především politickou exponovaností právníc-

kého studia. Většina uchazečů byla také odmítnuta zcela jednoznačně z politických důvodů už zápisovou komisí. Poněkud složitější je hodnocení výsledků přijímacího řízení na Lékařské fakultě. Tam mohlo velké množství uchazečů odmítnutých u přijímací komise signalizovat spíše jejich nedostatečnou připravenost pro náročné studium lékařství než politické důvody. Obdobný obraz jako na Lékařské fakultě skýtají výsledky přijímacího řízení na Přírodovědecké fakultě, na zbývajících dvou fakultách univerzity je počet odmítnutých posluchačů zcela nepatrný. Při hodnocení výsledků přijímacího řízení je ovšem třeba mít na paměti, že zřejmě celá řada tehdejších potenciálních uchazečů o studium na vysoké školy považovala v dané společenské atmosféře své vyhlídky na přijetí za beznadějně a ke studiu se vůbec nepřihlásila. Lze tedy oprávněně konstatovat, že přijímací řízení v roce 1948 svou politicky selektivní funkci splnilo. Poprvé byl v praxi vyzkoušen systém, který jako politický nástroj režimu fungoval po dalších čtyřicet let.

Studenti, vstupující na vysoké školy v roce 1948, studovali již podle nových studijních předpisů a studijních plánů. Toto studium, jehož konečná podoba se vyvíjela několik dalších let, bylo označováno jako studium reformované. Po určitou dobu tedy existovaly na vysokých školách dva systémy studia, protože studenti zapsaní před rokem 1948 dostudovávali podle předpisů v dřívějším, tzv. nereformovaném studiu. Vzhledem k benevolenci studijních předpisů nereformovaného studia, které posluchačům umožňovaly studium velmi značně prodlužovat, vyvstávala otázka, k jakému datu bude možno nereformované studium uzavřít. To byl zřejmě jeden z podstatných důvodů, které vedly MŠO k vyhlášení akce, označované jako přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol.

Největší prověřková akce nejen tzv. demokratizace, ale i celého období let 1948-49 na vysokých školách byla zahájena výnosem MŠVU z 30. listopadu 1948, kterým se doplňoval zatímní disciplinární řád pro univerzity, jakož i disciplinární řády všech ostatních vysokých škol, k němuž byly počátkem prosince vydány prováděcí předpisy.⁷⁴⁾ Prověrka se vztahovala na všechny posluchače československých vysokých škol s výjimkou těch, kteří zahájili studium studijním rokem 1948/49, a s výjimkou cizích státních příslušníků. Základ pro zjištění studijního prospěchu tvořily dotazníky, které vydalo MŠVU. Všichni posluchači, jichž se studijní prověrky týkaly, byli povinni si tyto dotazníky vyzvednout na svých děkanstvích ve dnech 11. - 13. prosince 1948.⁷⁵⁾ Těžší částí dotazníku bylo v údajích studijního charakteru, poskytoval přehled o vykonaných dílčích, státních a rigorózních zkouškách a o prospěchu u nich. Zároveň však byly požadovány i informace kádové povahy, a to v zevrubnější podobě než je vyžadoval dotazník akčního výboru z léta 1948. Součástí dotazníku byl podrobný a souvislý životopis s předepsanou osnovou. Konečný termín odevzdání vyplněných dotazníků byl 18. prosince 1948. Údaje o studijním prospěchu, uvedené v dotazníku, ověřovaly příslušné akademické úřady a komise pro státní zkoušky za spoluúčasti disciplinárních komisí. Vlastní studijní prověrky prováděly na fakultách tříčlenné disciplinární komise, jmenované ministerstvem školství, které byly oprávněné si zřídit větší počet tříčlenných subkomisí. Také složení subkomisí schvalovalo ministerstvo školství, věd a umění, zpravidla po slyšení Ústředního akčního výboru na vysokých školách. Členy hlavních disciplinárních komisí i subkomisí se staly takřka výhradně osoby stojící blízko akčním výborům a v řadě případů šlo přímo o členy těchto výborů.⁷⁶⁾

Stoprocentní zastoupení měly fakultní akční výbory v disciplinárních komisích fakult Přírodovědecké, Pedagogické a Filozofické a dvoutřetinové na Právnické fakultě. Úzké sepětí disciplinárních komisí s fakultními akčními výbory na Přírodovědecké a Pedagogické fakultě bylo podtrženo i tím, že v jejich čele stáli tehdejší předsedové fakultních akčních výborů František Toul a Antonín Běláň. Zdánilivě volnější vazbu na fakultní akční výbor měla komise pro přešetření studijního prospěchu na Lékařské fakultě. Jejím předsedou byl však místopředseda krajského akčního výboru Antonín Trýb a zbývajícím členové komise byli funkcionáři závodní organizace KSČ na Lékařské fakultě.

Zpřesňující směrnice pro provádění disciplinárních pohovorů vydalo MŠVU 13. ledna 1949.⁷⁷⁾ Konaly se v termínu od 15. ledna do 10. února 1949 a prováděly je disciplinární subkomise, které si písemně zvaly jednotlivé posluchače. Ti byli povinni si k rozhovorům přinést index a všechny

studijní doklady. Prověrky před disciplinární komisí se prováděly individuálně a měly průměrně trvat 30 minut. Návrhy disciplinárních subkomisí měla do dvou dnů projednat hlavní disciplinární komise fakulty, v jejíž kompetenci bylo rozhodnutí o prověření či vyloučení posluchačů. Průběžná hlášení o počtu prověřených případů, o počtu vyloučených a o počtu dobrovolně vystoupivších měly disciplinární komise zasílat MŠVU vždy na konci každého týdne, tj. 22. a 29. ledna a 5. února.⁷⁸⁾ Detailní přehled o průběhu a výsledcích přešetřování studijního prospěchu na jednotlivých fakultách byly děkanáty resp. rektoráty povinny zaslat ministerstvu školství, věd a umění 22. února 1949. Počty vyloučených zachycují stav před provedením odvolacím řízením.

Výsledky tzv. Přešetření studijního prospěchu na MU (stav k 22. 2. 1949)

Fakulta	Ped.	Přírod.	Práv.	Fil.	Lék.
Počet prověřovaných	379	670	883	828	2163
Záporně prověřeni	15	101	263	170	457
Nedostavili se	2	65	96	53	
Dobrovolně vystoupili	2	7	47	13	
% vyloučených	5,0	26,0	46,0	28,5	21,1

Studenti, kteří byli přešetřeni se záporným výsledkem, mohli ve lhůtě od 10. do 19. února 1949 podat odvolání k MŠVU, které pro tento účel jmenovalo svou zvláštní disciplinární komisí, jež v konečné instanci rozhodovala o vyloučení posluchačů ze studia (tuto možnost ovšem neměli ti posluchači, kteří se nedostavili k pohovoru u fakultní disciplinární komise). Odvolací řízení mělo podle původních předpokladů skončit do 26. února 1949, ve skutečnosti však probíhalo po celý letní semestr 1949. Odvolání nemělo odkladný účinek a ti, o nichž ministerstvo rozhodlo kladně až v letních měsících, stejně ztráceli jeden semestr, protože do té doby se nesměli zapsat ke studiu. Odvolací řízení pozměnilo výsledky tzv. studijních prověrek nezanedbatelnou měrou. Nejvíce pokleslo procento vyloučených studentů na Právnické fakultě - z 46 % na 38,5 % (340 vyloučených), i tak zůstalo toto číslo extrémně vysoké ve srovnání se stavem na jiných fakultách MU. Poněkud menších hodnot dosáhla korekce počtu vyloučených na fakultách Filozofické - z 28,5 % na 23 % (191 vyloučených) a Lékařské - z 21,1 % na 15 %. Pro fakulty Přírodovědeckou a Pedagogickou nejsou příslušná čísla k dispozici.⁷⁹⁾

Hodnocení tzv. přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol, daleko největší prověrky let 1948-1949, která dramatickým způsobem zasáhla do života vysokých škol i do osudu velkého množství jejich posluchačů, vyžaduje hlubší zkoumání, na tomto místě je možné formulovat jen některé dílčí postřehy. Tzv. přešetření studijního prospěchu bylo jedinou kampaní pónorového období na vysokých školách, která nebyla vyvolána a přímo řízena akčními výbory. Nelze nepostřehnout souvislost této prověrky s reformou vysokoškolského studia, zahájenou v roce 1948. Reformované studium se od dosavadního systému výrazně lišilo jak zpřísněným studijním režimem, tak i konkrétním obsahem studijních plánů natolik, že mezi oběma typy studia nebyla možná žádná prostupnost. Bylo tedy v zájmu vysokých škol samotných, aby tato podvojnost studia trvala pokud možno co nejkratší dobu, což stávající studijní předpisy rozhodně nezaručovaly a jejich úprava byla tedy namístě. Změna studijních resp. disciplinárních předpisů pro posluchače vysokých škol byla nesporně v kompetenci ministerstva školství a jeho aktivita v tomto směru nemohla nikoho překvapovat. Rozpaky ovšem vzbuzuje způsob, jaký ministerstvo zvolilo. Základní směrnice pro provádění studijních prověrek byly vydány koncem listopadu, resp. začátkem prosince 1948 a již 15. ledna 1949 byly zahájeny prověřkové pohovory. Studenti, kteří do té doby studovali zcela ve shodě se studijními předpisy, byt s minimálním studijním

nasazením, se rázem dostali do neřešitelné situace, protože pro krátkost času nemohli své studium uvést do souladu s nově stanovenými studijními normami. Studijní prověrky tak představují případ právní retroaktivity, kdy nové předpisy byly uplatňovány na jednání, která vydání těchto předpisů předcházela.

S jinými akcemi tzv. demokratizace vysokých škol spojuje studijní prověrky více než jen datum jejich vyhlášení. Jak již bylo řečeno, probíhaly pod kontrolou fakultních akčních výborů, které svými členy a příznivci infiltrovaly nejen hlavní disciplinární komise, ale i subkomise, které se také v duchu dobové rétoriky nazývaly akčními trojkami. Instruktáže předsedů disciplinárních komisí, byť pořádané MŠVU, byly svolávány na sekretariát Vysokoškolského výboru KSČ v Praze a po stranické linii přicházely také na fakulty operativní pokyny ministerstva v průběhu prověrky.

Všechny směrnice a pokyny, vydané ministerstvem školství, věd a umění k provádění tzv. přešetření studijního prospěchu, mluví výhradně o uplatňování prospěchových kritérií při posuzování jednotlivých posluchačů. Z tohoto hlediska jsou velmi nápadné rozdíly ve výsledcích prověrek na jednotlivých fakultách. Nejvíce byla postižena Právnická fakulta, kde se počet vyloučených studentů blížil 50 % prověřovaného stavu, méně fakulty Filozofická a Přírodovědecká a nejméně Lékařská fakulta, byť tam zpravidla bývala „studijní úmrtnost“ vzhledem k obtížnosti studia největší (počet vyloučených na Pedagogické fakultě není v tomto ohledu relevantní, protože se jednalo o fakultu ve stadiu zrodu). Výsledky prověrek pozoruhodně odpovídají stupni společenské exponovanosti studia na jednotlivých fakultách a naznačují, že v prověrkách byla vedle oficiálně proklamovaných studijních kritérií v určité míře použita i hlediska politická. Otázka, zda pokyny k takovému postupu byly intimovány přímo z ministerstva či vyšších orgánů KSČ, nebo zda se zde uplatnila vlastní iniciativa disciplinárních komisí na fakultách (pro tuto možnost mluví fakt, že byly tvořeny členy a sympatizanty akčních výborů, pro něž bylo uplatňování třídního hlediska za všech okolností samozřejmostí), nelze za současného stavu poznání této problematiky zodpovědět. Nejspíše jde o kombinaci obou faktorů. Je ovšem velmi pravděpodobné, že politická hlediska bylo možno uplatnit pouze subsidiárně za splnění základní podmínky, kterou bylo prokázání určitých nedostatků ve studiu konkrétního posluchače. Podmínky pro účelové dokazování takových nedostatků nebyly přítom na všech fakultách stejné. Velmi nedokonalá byla studijní evidence na fakultách Právnické, Filozofické a Přírodovědecké, což spolu s nesevřeností studia na těchto fakultách do jisté míry poskytovalo disciplinárním komisím volnost při formulování závěrů o výsledcích studia prověřovaných studentů. Poněkud svázané ruce měla v tomto ohledu disciplinární komise na Lékařské fakultě, kde musela vycházet z přesné studijní evidence a především z exaktního kritéria, kterou byla schopnost či neschopnost posluchače řádně uzavřít I. oddíl lékařského studia I. rigorózem. Posluchači, kteří poněkolkrát neúspěšně opakovali 5. semestr, v němž měli uzavřít oddíl tzv. teoretického studia, tvořili plných 75 % vyloučených ze studia. Minimální naději na řádné dokončení studia měla i velká část dalších vyloučených posluchačů Lékařské fakulty, u nichž lze prospěchovou motivaci jejich vyloučení snadno prokázat. Počet vyloučených studentů na Lékařské fakultě se tak více než na jiných fakultách blížil počtu studijně neprospívajících studentů, kteří by stejně byli nuceni v dalších letech ze školy odejít.

Přes některé výše uvedené výhrady nelze souhlasit s rozšířeným názorem, že tzv. přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol bylo převážně či dokonce výhradně politickou čistkou. Představa, že politické důvody bylo nutné maskovat studijními, se blíží praxi normalizačního období, naprosto však neodpovídá duchu doby na přelomu 40. a 50. let. “Nemilosrdně vyčistíme střední a vysoké školy od reakčních studentů“, prohlásil ústřední tajemník KSČ Rudolf Slánský na listopadovém zasedání ÚV KSČ v roce 1948 a politické čistky také byly považovány za zcela legitimní součást třídního boje v oněch letech. Zastírání skutečných motivů perzekuce bylo nastupujícímu komunistickému režimu cizí také proto, že si potřeboval své ideové protivníky označit, aby jim znemožnil další působení v politické a společenské sféře. A tento účel studijní prověrky neplnily a ani plnit nemohly. Posluchači vyřazení ze studia komisemi pro přešetření studijního prospěchu byli jednoznačně považováni za vyloučené výhradně z prospěchových

důvodů. Tato klasifikace jim, na rozdíl od jejich kolegů, vyloučených akčními výbory, umožňovala ucházet se o znovupřijetí ke studiu na vysoké škole a řada z nich také v následujících letech skutečně dostudovala. Rovněž při nástupu vyloučených studentů do praktického zaměstnání bylo důsledně rozlišováno, zda byl dotyčný student vyloučen z politických či studijních důvodů. Četné dotazy především z výrobních podniků na důvody vyloučení posluchačů docházely na vysoké školy nejen v roce 1949, ale i v následujících letech. V případech, že šlo o posluchače vyloučené v rámci studijních prověrek, byly jako důvody vyloučení deklarovány studijní důvody, což tyto posluchače v praxi nediskriminovalo.

Ať však již byly záměry vyhlášitelů tzv. studijních prověrek jakékoliv, jejich politický dopad na život vysokých škol byl velmi závažný. Spočíval především v dalším nerespektování autonomie vysokých škol, protože rozhodnutí o studiu či vyloučení ze studia přešlo z rukou děkanů jednotlivých fakult na nestandardní orgány, jimiž byly komise, jmenované ministerstvem školství a stojící navíc pod silným vlivem akčních výborů. V důsledku prověrek se také značně změnilo sociální složení studentů vysokých škol, protože mezi tzv. většnými studenty či mezi posluchači, kteří si své studium rozvrhli na delší časové období, bylo z pochopitelných důvodů značně více příslušníků majetnějších než sociálně slabších vrstev. Nad „správným“ sociálním složením posluchačů vysokých škol potom v dalších letech již systematicky bděly přijímací komise. A zcela mimořádným způsobem přispěly tzv. studijní prověrky k prohloubení pocitu strachu a permanentního ohrožení na vysokých školách.

Paralelně s tzv. studijními prověrkami probíhala i druhá fáze prověrek posluchačů vysokých škol, které prováděly fakultní akční výbory. Zatímco přešetření studijního prospěchu byli povinni se zúčastnit všichni zapsaní posluchači s výjimkou absolventů ve stadiu závěrečných zkoušek a studentů prvňáků, prověrky akčního výboru se týkaly jen některých z nich. Kritériem, podle kterého byli tito posluchači vybíráni, není z dochovaných pramenů zřejmé, s jistou dávkou pravděpodobnosti je však možno se domnívat, že kromě dotazníků AV z léta 1948 pro tento účel posloužily i pohovory u studijních prověrek. Mluví pro to úzké personální sepětí disciplinárních komisí s fakultními akčními výbory. Jaký byl konkrétní průběh prověrek před akčními výbory, nelze s určitostí říci. Čistky proběhly až po ukončení studijních prověrek a jak vyplývá z dochovaných odvolání proti rozhodnutí AV, ne všichni vyloučení absolvovali pohovor před AV. I to posiluje naši domněnku, že základem pro rozhodnutí AV mohl být pohovor před disciplinární komisí. Ve většině případů prověřovaných studentů vstupovalo rozhodnutí fakultního akčního výboru v platnost až po schválení Krajského akčního výboru, v řadě dalších však fakultní výbory vystupovaly zcela autoritativně a přijímaly samostatná právoplatná rozhodnutí. Jako odvolací instance vystupovalo předsednictvo KAV. O tom, jaký právní chaos v celé věci panoval, svědčí dopis děkana Právnické fakulty Pošváře ministerstvu školství z 19. května 1949, v němž tento přední představitel právní vědy na Masarykově univerzitě žádal - s odvoláním na informace samotného ministerstva, že od vydání zákona č. 213/48 nejsou již akční výbory oprávněny vylučovat posluchače ze studia - nadřízený úřad o zaujetí stanoviska k probíhajícím čistkám prováděným akčními výbory. Odpověď ministerstva není známa a akční výbory pokračovaly ve vylučování studentů až do letních měsíců roku 1949.

Stanovit přesný počet studentů, vyloučených akčními výbory na jednotlivých fakultách v průběhu tzv. demokratizace vysokých škol, není za současného stavu poznání problematiky možné. Neexistují žádné souhrnné výkazy těchto posluchačů a navíc se rozhodnutí akčních výborů poměrně často měnila, přičemž i zařazení na několikaměsíční brigádu mohlo pro postiženého studenta znamenat konec studia. Exaktnější výsledky by mohlo přinést pouze zkoumání osudů jednotlivých posluchačů, jichž se sebemenším způsobem dotkla čistná opatření. Do dílčích výkazů vyloučených, to se ovšem týká pouze Právnické fakulty, byli zařazováni i studenti, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání za protistátní činnost a které AV vyloučil při nerespektování presumpce nevinu ještě před vynesením právoplatného rozsudku u trestních soudů. Tyto soudy prakticky neznaly osvobozující rozsudky a postiženým studentům by bylo ukončeno studium i bez pňehnané iniciativy akčních výborů. Číslo, která můžeme uvést pro tuto 2. etapu čistek, provádě-

ných akčními výbory, mají proto jen orientační charakter. Největší počet vyloučených lze opět doložit na Právnické fakultě - 45, tento zjištěný počet, který opět dokládá vysokou míru perzekuce na této fakultě, se patrně blíží skutečnému stavu, protože příslušná dokumentace je velmi dobře zachována. Na Lékařské fakultě bylo akčním výborem v I. polovině roku 1949 podle dochovaných výkazů vyloučeno 8 studentů, na Filozofické a na Přírodovědecké po jednom. Tato čísla mohou při dalším zkoumání doznat jistých korekcí, patrně ale ne řádové povahy.⁸⁰⁾ Údaje pro Pedagogickou fakultu nejsou k dispozici.

Zvláštní skupinu prověřovaných v průběhu tzv. demokratizace vysokých škol tvořili absolventi ve stadiu závěrečných zkoušek. Nemohli již vzhledem k tomu, že svá studia řádně ukončili, podléhat tzv. přešetření studijního prospěchu, prověřkám však přece neunikli. Na základě výnosu MŠVU z 20. ledna 1949 byli všichni posluchači vysokých škol povinni si zapsat v letním semestru 1948/49 přednášku „Společenské nauky“ a vykonat z ní v červnu 1949 zkoušku. Povinnost složit příslušnou zkoušku se vztahovala i na absolventy, pro něž bylo její úspěšné vykonání předpokladem pro přípuštění k závěrečným zkouškám.⁸¹⁾ I v tomto případě se projevilo faktické dvojvládní na vysokých školách, protože obdobná nařízení vydal pro brněnské vysoké školy ÚAVVŠ již 20. listopadu 1948 a KAV v Brně 14. ledna 1949.⁸²⁾ Zkušebními komisaři pro zkoušky ze společenských nauk pro jednotlivé fakulty byli jmenováni „osvědčení“ političtí pracovníci - Jaromír Blažke na Právnické, Živan Vodsedálek na Lékařské a Přírodovědecké, Gustav Riedel na Filozofické a František Frenclovský na Pedagogické fakultě. Výnos KAV z 14. ledna 1949 zaváděl navíc pro absolventy brněnských vysokých škol povinnost složit zkoušku před AV fakulty. Také výsledek této zkoušky resp. politického pohovoru rozhodoval o přípuštění absolventa k závěrečným zkouškám nebo o vydání absolventského diplomu, popř. vysvědčení. Absolventské zkoušky ze společenských nauk a pohovory před akčním výborem byly zpravidla sloučeny a absolventi vykonávali zkoušku před komisí, složenou z lektora společenských nauk a několika zástupců akčního výboru. Trestem za neúspěch u této zkoušky resp. pohovoru nebylo pouze nepřipuštění k závěrečným zkouškám či pozastavení vydání doktorského diplomu nebo vysvědčení o státní závěrečné zkoušce, ale také nucené převedení do výroby, v některých případech až na tři roky. Teprve potom mohli postižení absolventi požádat o povolení k dokončení studia či o vydání dokladu o jeho absolvování. Takové povolení nebylo udělováno automaticky, přihlíželo se mj. k politickému a pracovnímu posudku zaměstnavatele. Kolik absolventů bylo takto postiženo, lze jen obtížně odhadnout, protože jakékoli souhrnné výkazy nejsou k dispozici. O tom, že nešlo jen o ojedinělé případy, svědčí údaj z Právnické fakulty, podle kterého už v únoru 1949 bylo převedeno do výroby 10 absolventů. Zjištění, zda všichni tito absolventi, byť se značným časovým prodlením, nakonec dostudovali, popř. pro kolik z nich znamenal verdikt akčního výboru definitivní konec studia těsně před jeho završením, by si opět vyžadovalo zkoumání životních osudů každého z nich. Ale i přesto, že konkrétní čísla nelze prozatím uvést, nemůže být sporu o tom, že prověrky absolventů představují integrální a nikoliv nevýznamnou součást závěrečné fáze čístelek na brněnských vysokých školách, souborně označované jako demokratizace vysokých škol. Tzv. demokratizací skončilo a zároveň vyvrcholilo pouťové období na vysokých školách, ovšem jen v tom smyslu, že skončily mimořádné velké prověřkové kampaně. Řada diskriminačních a nedemokratických prvků, které tato doba a především dlouhodobé působení akčních výborů vnesly do života vysokých škol, se stala jeho trvalou součástí.

- 1) Archiv MU (dále jen AMU), G 1 Spolek posluchačů filozofie MU, k. 11 - protokol schůze výboru SPF 24. 2. 1948; A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XVII, k. 4 - telegram rektora Seiferta prezidentu Benešovi z 24. 2. 1948.
- 2) Zprávy Státního úřadu statistického Republiky československé, roč. XXVII (1946), č. 48; AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XX, k. 1 - statistika 1945,46.
- 3) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI, k. 1 - očištění akce 1945, 1946, 1948; AMU, A5 Právnická fakulta MU, sign. J III, k. 1.

- 4) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI, k. 1 - stanovisko prof. sboru Právnické fakulty ze dne 26. 7. 1948, čj. 387/45.
- 5) Tamtéž.
- 6) Čj. A-71-504/45-V/III - tamtéž.
- 7) Dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. ze dne 4. října 1945 o očištění komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.
- 8) Zákon č. 130/1946 Sb. ze dne 16. května 1946 o doplnění a změně dekretu prezidenta republiky ze dne 4. října 1945 č. 105 Sb. o očištění komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.
- 9) Zákon č. 247/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, jímž se mění a doplňují předpisy o očištění komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.
- 10) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI, k. 1 - pokyny MŠO čj. 22.434/45-V/1 ze dne 7. června 1945 pro posuzování národní a politické spolehlivosti posluchačů českých vysokých škol.
- 11) Zákon č. 245/1946 Sb. ze dne 18. prosince 1946, jímž se mění a doplňují dekrety prezidenta republiky o mimořádném lidovém soudnictví a prodlužuje jejich účinnost.
- 12) AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU, k. 1 - přípis MŠO Ústředním akčním výborům vysokých škol v Praze a Brně č. A-47.030/48-V/1 ze dne 9. března 1948 ve věci posuzování národní a politické spolehlivosti posluchačů vysokých škol.
- 13) AMU, A 5 Právnická fakulta MU, sign. J I, k. 2 - zápis o mimořádném zasedání profesorského sboru Právnické fakulty dne 22. února 1948.
- 14) AMU, A 1 Rektorát (stará manipulace), sign. R XXII, k. 2 - studentské události dne 6. 2. 1946.
- 15) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. R XXII, k.3 - vyhláška Studentstvu Masarykovy univerzity!
- 16) Moravský zemský archiv (dále MZA), B 75 Krajský akční výbor Národní fronty v Brně, k. 14, i. č. 14.
- 17) Tamtéž - zpráva o činnosti AV na vysokých školách v Brně (nedat.)
- 18) AMU, A 5 Právnická fakulta MU, sign. J I, k. 2 - zápis z mimořádného zasedání profesorského sboru Právnické fakulty dne 26. února 1948; AMU, A 22 Akční výbor Právnické fakulty MU, k. 1 - vyhlášky, jmenování, korespondence, zhodnocení činnosti.
- 19) AMU, A 20, Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - zprávy o činnosti AV.
- 20) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - zápisy ze schůzí AV, Složení AV; AMU, G 11 Spolek posluchačů filozofie, k. 11 - zápisy z výborových schůzí.
- 21) AMU, A 1 Rektorát (stará manipulace), sign. II, k. 11 - zápisy ze schůzí učitelského sboru Pedagogické fakulty MU.
- 22) AMU, A 3 Lékařská fakulta MU, sign. A III, k. 7 - zápisy ze zasedání profesorského sboru Lékařské fakulty MU.
- 23) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - prohlášení akčního výboru NF na vysokých školách v Brně (nedatováno).
- 24) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - oznámení AV fakulty prof. sboru o vyslání zástupců na jednání z 8. 3. 1948; AMU, A 6 Přírodovědecká fakulta MU, sign. B/4, k. 1 - zápis ze zasedání prof. sboru PŘF z 8. 3. 1948.
- 25) AMU, A 3 Lékařská fakulta MU, sign. A III, k. 7 - zápis ze zasedání prof. sboru LF 1. 3. 1948.
- 26) AMU, A 2 Filozofická fakulta MU, sign. A 2, k. 6 - zápis ze zasedání prof. sboru FF - 5. 3. 1948.
- 27) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - návrh AV Palackého univerzity na zastoupení asistentů, posluchačů a zaměstnanců v profesorských sborech a akademických senátech, zaslaný MŠO a všem rektorátům VŠ.
- 28) AMU, tamtéž - výnos MŠO, čj. A-52.983/48-V/1 ve věci zastoupení zaměstnanců a posluchačů vysokých škol v akademických senátech a prof. sborech.
- 29) AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU - směrnice Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně čj. 28/48 ve věci zastoupení posluchačů a zaměstnanců v akad. senátu a prof. sborech
- 30) AMU, A 5 Právnická fakulta MU, sign. J I, k. 2 - zápis ze zasedání prof. sboru PrF dne 10. 5. 1948.
- 31) AMU, A 22 Akční výbor Právnické fakulty MU, k. 1 - zhodnocení činnosti akčního výboru Právnické fakulty MU v Brně z 17. 2. 1949, žádost prof. sboru PrF z 5. 3. 1948 čj. 621/48 - V/C o doplnění akčního výboru fakulty dvěma zástupci sboru, Fr. Čádou (za SOPV) a J. Cvetlerem (za ROH).
- 32) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - Přípis ÚAVVŠ v Brně čj. 512/48 z 3. 8. 1948 všem akčním výborům vysokých škol v Brně.
- 33) Tamtéž - hlášení AV Přírodovědecké fakulty MU, zaslané ÚAVVŠ v Brně 3. 9. 1948 pod čj. 849/48.
- 34) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty, k. 1 - hlášení AV FF MU zaslané ÚAVVŠ v Brně 1. 9. 1948; AMU, A 22 Akční výbor Právnické fakulty MU, k. 1 - zhodnocení činnosti akčního výboru

- Právnícké fakulty MU z 17. 2. 1949.
- 35) MZA, B 75 Krajský akční výbor Národní fronty v Brně, k. 14, i. č. 14 - zpráva o činnosti AV na vysokých školách v Brně (nedat.).
- 36) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - sdělení ÚAVVŠ v Brně čj. 718/48 ze dne 30. 11. 1948 o rozhodnutí KAV NF v Brně ve věci zrušení ÚAVVŠ v Brně a ustavení akčních čtyřek.
- 37) Viz pozn. 32.
- 38) AMU, G 1 Spolek posluchačů filozofie MU, k. 11 - zápisy z mimořádných schůzí výboru SPF 26. 2. a 5. 3. 1948.
- 39) AMU, A 22 Akční výbor Právnícké fakulty MU, k. 1 - přepis MŠO čj. A-47.030/48-V/1 z 9. 3. 1948 ve věci národní a politické spolehlivosti posluchačů vysokých škol, zasláný Ústřednímu akčnímu výboru NF pražských vysokých škol v Praze a Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty vysokých škol moravskoslezských v Brně.
- 40) AMU, A 22 Akční výbor Právnícké fakulty MU, k. 1 - vyhlášky a korespondence AV; AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXII, k. 3 - návrh akčního výboru Palackého univerzity z 18. 3. 1948 na zřízení čestného soudu.
- 41) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXII, k. 2 - oběžník MŠO č. A-214.345/47-V/1a (Pokyny pro zápis do zimního běhu 1947/48).
- 42) AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU, k. 1.
- 43) Tamtéž.
- 44) MZA, B 75 Krajský akční výbor NF v Brně, k. 28, čj. 6638.
- 45) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - zpráva o výsledku prověrek členů Spolku katolických akademiků Moravan v Brně (posluchačů PřF) z 14. 5. 1949; AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - zprávy o výsledku prověrek členů Spolku katolických akademiků Moravan v Brně (posluchačů FF) z 14. 5. 1949.
- 46) AMU, G 1 Spolek posluchačů filozofie MU, k. 3 - publikace Členové SPZI v číslech, vydaná Spolkem posluchačů zemědělského inženýrství v Brně 1948.
- 47) AMU, G 1 Spolek posluchačů filozofie MU, k. 11 - zápisy ze schůzí výboru SPF 26. 2. a 5. 3. 1948; k. 1 - zprávy o činnosti spolku z 15. 4. 1948 (pro ÚAVNF v Praze) a z 11. 9. 1948; k. 2 - zpráva o činnosti Spolku posluchačů filozofie MU ve správním období 1947/48; AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - důvěrná zpráva Vysokoškolského výboru KSČ ve věci očisty ze 14. 4. 1948.
- 48) AMU, G 4 Československý akademický spolek Právnický, k. 1 - zpráva o činnosti spolku pro ÚAVNF v Praze ze dne 16. 4. 1948.
- 49) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - protest AV PřF proti této žádosti rektora MU, zasláný ústřední kádrové komisi KSČ 23. 6. 1948.
- 50) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - oběžník MŠO všem vysokým školám čj. A 85.561/48 - V/1 z 22. 4. 1948 ve věci očisty vysokých škol.
- 51) Tamtéž - přepis Ústředního akčního výboru vysokých škol v Brně čj. 252/48 ve věci ukončení očisty (nedat.).
- 52) Tamtéž - seznam vyloučených posluchačů brněnských VŠ, sestavený ÚAVVŠ v Brně (září 1948); AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XX, k. 1 - hlášení výsledků zápisu do 1. ročníků a úhrnného přehledu očisty na jednotlivých fakultách (k připsu MŠO čj. A-119.880/48-V/1 z 4. 10. 1948).
- 53) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI, k. 1 - oběžník MŠO čj. A 58.250/48-V/3 ze dne 15. 3. 1948 ve věci zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby. Jednalo se o tyto výnosy MV: A - Výnos ministerstva vnitřní ze dne 27. 2. 1948 č. B-3244-27/2-1948-IV/1 o prozatímních opatřeních o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby. B - Výnos ministerstva vnitřní ze dne 1. 3. 1948 č. B - 3244-1/3-1948-IV/1 o prozatímních opatřeních o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby a o výměře služebních příjmů. C - Výnos ministerstva vnitřní ze dne 3. 3. 1948 č. B-3244-2/3-1948-IV/1 o pokračování očištěné akce prováděné akčními výbory Národní fronty. D - Výnos ministerstva vnitřní ze dne 4. 3. 1948, č. B-3244-4/3-1948-IV/1, o začlenění zaměstnanců, odstraněných z veřejné služby, do práce.
- 55) AMU, A 3 Lékařská fakulta MU, sign. A III, k. 7 - zápis z mimořádného zasedání prof. sboru LF 1. 3. 1948; AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU, k. 1 - opatření očištěné komise AV.
- 56) AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU, k. 1 - memorandum komise sboru LF (prof. Tomášek, prof. Slavík, prof. Štefja, prof. Podlaha a prof. Štefl) v záležitosti profesorů Teyschla a Neuwirta a doc. Lypolda, zasláné sboru a AV fakulty, Ústřednímu akčnímu výboru při MŠVU a kulturnímu referátu ZNV v Brně; vyjádření AV LF č. 196/49 ze dne 4. 11. 1948.
- 57) Tamtéž - opatření očištěné komise AV.

- 58) AMU, A 22 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - opatření AV proti zaměstnancům a docentům; AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI - II. řada, k. 1 - disciplinární spisy Čupra a Teyrovského.
- 59) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - zpráva AV FF pro školský referát KAV NF v Brně ze dne 16. 2. 1949 čj. 22/49 o únorových událostech r. 1948 na FF.
- 60) AMU, A 22 Akční výbor Právnícké fakulty MU, k. 1 - očista veřejné správy; AMU A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. VI - II. řada, k. 1 - disciplinární spisy Procházka, Stránský, Neubauer; AMU B 63 František Weyr, k. 13 - Paměti prof. Weyra, díl III., kap. 22 (Únorový převrat na fakultě, její zrušení a soumrak vědeckého života po roce 1948).
- 61) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. II, k. 9 - zápis ze zasedání učitelského sboru Pedagogické fakulty MU z 10. 3. 1948.
- 62) MZA, B 75 Krajský akční výbor Národní fronty v Brně, k. 14, i. č. 14 - zpráva o činnosti AV na vysokých školách v Brně (nedat.).
- 63) Tamtéž, k. 74 - přepis AV PrF MU ve věci schválení dotazníkové akce; AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - přepis AV PrF MU s návrhem jednotného dotazníku AV, zápis ze schůze AV FF ze dne 20. 9. 1948; AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - oběžník ÚAV VŠ č. 813/48 z 10. 9. 1948 (Důležitá usnesení ze schůze 3. září 1948).
- 64) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - oběžníky ÚAV VŠ v Brně č. 647/48 z 20. 11. 1948 a č. 756/48 z 13. 12. 1948 ve věci dotazníků pro profesory.
- 65) Důvodová zpráva k Návrhu na vydání zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy - tisk Ústavodárného shromáždění republiky Československé 1947, č. 466.
- 66) AMU, A 2 Filozofická fakulta MU, k. 70 - výnos MŠO č. A-49.023/45-V/1 z 20. 7. 1945 ve věci zrušení studijních a zkušebních poplatků na vysokých školách pro letní běh 1945.
- 67) AMU, A 5 Právnícká fakulta MU, sign. J VII, k. 2 - komentář děkanství PrF UK v Praze z 8. 7. 1946 čj. FP 1795/45/46 k referentskému návrhu zákona o studijních a zkušebních poplatcích a o zavedení studijní výhody na vysokých školách.
- 68) Tamtéž - oběžník MŠO všem vysokým školám č. A-261.892/46-V/1 z 4. 12. 1946 ve věci regulace přílivu posluchačů (vyjádření Právnícké fakulty UK čj. FP 590/46/47 z 20. 12. 1946 a Právnícké fakulty MU čj. E-2265/46-V/C z 21. 1. 1947).
- 69) Tamtéž - vyjádření rektorské rady pro kulturní výbor Ústavodárného národního shromáždění ve věci regulace přílivu posluchačů z 15. 11. 1946.
- 70) Návrh poslanců Dr. Krajiny, Dr. Chudoby, Dr. Bělehrádka, Daxnera a druhů na vydání zákona o přijímání posluchačů na vysoké školy z 19. 3. 1947 - Tisk Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé 1947, 2. zasedání, č. 466.
- 71) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXII, k. 3 - pokyny MŠO č. A-214.345/47-V/1a z 11. 9. 1947 k zápisu do zimního běhu 1947/48.
- 72) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXV, k. 2 - směrnice MŠO č. A-113.969/48-V/1 z 29. 5. 1948 k zápisu na stud. rok 1948/49, č. A-135.718/48-V/1 z 29. 6. 1948 o prodloužení lhůty k předběžnému zápisu a č. A 152.113/48-V/1 z 23. 7. 1948 o zápisu na studijní rok 1948/49 (podrobnější směrnice).
- 73) Uvedené údaje vycházejí ze statistického výkazu o výsledcích přijímacího řízení na brněnských vysokých školách, zpracovaného rektorem MU na příkaz MŠO v říjnu 1948 - AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XX, k. 1.
- 74) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXII, k. 3 - výnos MŠVU č. A 235.271/48-V/1 z 30. 11. 1948, kterým se doplňuje zatímní disciplinární řád pro univerzity, jakož i disciplinární řady všech ostatních vysokých škol a Směrnice MŠVU k přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol č. A 242.245/48-V/1 z 6. 12. 1948.
- 75) Tamtéž - sdělení Vysokoškolského výboru KSČ v Brně rektorátům vysokých škol ze dne 9. 12. 1948.
- 76) Hlavní disciplinární komise pro jednotlivé fakulty MU jmenovalo MŠVU 6. 12. 1948, složení subkomisí schválilo v průběhu prosince 1948 - AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XXII, k. 3.
- 77) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - výnos MŠVU č. A 7.732/49-III/1 z 13. 1. 1949 ve věci přešetření studijního prospěchu posluchačů vysokých škol - prováděcí pokyny, výnos MŠVU č. 16.765/49-III/1 z 23. 1. 1949 ve věci přešetření studijního prospěchu posluchačů - další pokyny.
- 78) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - sv. 7 - studijní prověrka 1948/49; AMU, A 17 Akční výbor Lékařské fakulty MU, k. 1, sv. 8 - seznamy studijně neproověřených posluchačů; AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - přešetření studijního prospěchu; AMU, A 22 Akční výbor Právnícké fakulty MU, k. 1, sv. 5,6 - přešetření studijního prospěchu; AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XX, k. 1 - přehled zapsaných posluchačů a úhrnný přehled očisty (zprávy z fakult pro rektory

- rát z října 1948).
- 79) AMU, A 20 Akční výbor Přírodovědecké fakulty MU, k. 1 - studentská očista AV; AMU, A 22 Akční výbor Právnické fakulty MU, k. 1, sv. 2 - studenti vyloučení akčním výborem.
- 80) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XX, k. 1.
- 81) AMU, A 1 Rektorát MU (stará manipulace), sign. XII, k. 3 - výnos MŠVU č. 16000/49-III/1 z 20. ledna 1949 o politické výchově na vysokých školách.
- 82) AMU, A 21 Akční výbor Filozofické fakulty MU, k. 1 - oběžník ÚAVVŠ v Brně č. 647/48 z 20. 11. 1948 o zkouškách z politické nauky; AMU, A 5 Právnická fakulta MU, sign. J VII, k. 1 - přípis KAV NF v Brně č. 8750 z 14. ledna 1949 o zkouškách absolventů.

Unmittelbar nach dem politischen Umsturz im Februar 1948 wurde mit der politischen Säuberungsaktion auf den Hochschulen begonnen, welche gegen die Studenten und Angestellten gerichtet war und von den Aktionsausschüssen, welche bei allen Fakultäten der Masaryk-Universität in Brünn beordnet waren, durchgeführt wurden. Politisch war diese Säuberung vor allem gegen die Funktionäre der Studenten- und Landesverbände und ähnliche Organisationen, welche dem kommunistischen Regime unbequem waren, gerichtet. Bei der Säuberung unter den Angestellten wurde grösstenteils die Beschuldigung der nationalen Unverlässlichkeit angeführt. In diesen Fällen folgte die Tätigkeit des Aktionsausschusses oft der der Ehrengerichte und der Säuberungskommissionen der Landesnationalausschüsse aus den Jahren 1945-1947. Noch bedeutender als die eigene Säuberung war die Unterordnung der ganzen Personalsphäre der direkten Aufsicht der Aktionsausschüsse. Die sog. Säuberung der Fakultäten nach dem Februarumsturz endete im Juni desselben Jahres und die Berufungsverfahren beim Zentralaktionsausschuss im Brünn verliefen in den Sommermonaten des Jahres 1948.

Die zweite Säuberungsphase wurde an der Wende November - Dezember 1948 begonnen und dauerte bis zur Hälfte des Jahres 1949. Es handelte sich um eine kompliziert strukturierte Aktion, gezielt gegen die Studenten und Absolventen der Hochschulen im Stadium der Abschlussprüfungen. Unter der zusammenfassenden Benennung Demokratisierung der Hochschulen verborg sich eine weite Reihe von

Säuberungsaktionen. Die weitverbreiteste war die sogenannte Überprüfung des Studienerfolges der Hochschulhörer, welche vom Ministerium für Schulwesen geleitet wurde. Obwohl diese Überprüfung ursprünglich nur wegen der Studienerfolge gemeint war, betraf sie in einer ganzen Reihe auch Hörer, bei welchen das Motiv zum Ausschluss, ein politisches war. Die Zahl der aus dem Studium Ausgeschlossenen der Masaryk-Universität bewegte sich auf der pädagogischen Fakultät von cca 5%, bis 46% auf der juristischen Fakultät.

Parallel mit diesen sogen. Studienüberprüfungen verliefen auf der Universität durch den Aktionsausschuss unverhohlen weitere politische Säuberungen. Zur Persekution der Studenten dienten auch Prüfungen des Gegenstandes Gesellschaftslehre (Wissenschaftslehre)? auf den Hochschulen, verbunden mit direkten Gesprächen mit Vertretern des Aktionsausschusses. Strafe für einem Misserfolg waren nicht nur, dass der Student zur Abschlussprüfung nicht zugelassen wurde, aber dass es auch oft zu einer Zwangsüberführung in einen Fabriksbetrieb, bis zu einer Dauer von drei Jahren, kam.

Die in den Jahren 1948-1949 durchgeführten Säuberungen hatten mit weiteren Massnahmen (z.B. dem Durchdringen der Studenten und Verwaltungsangestellten in den Professorenrat und den akademischen Senat, die faktische Liquidation der Universitätsautonomie), den grundsächlichen Anteil an der Umwandlung der Universität zu einem gehorsamen Werkzeug des neuen Regimes.